

על נשים יהודיות במחנות גרמניה

לאה נוימן ווייס

19 במרץ 1944 — הוא יום שיהודי הונגריה לא ישכחו לעולם. היה זה יום ראשון. אביבי, יפה, השמש זרחה ובלב — קדרות עמוקה.

אמי ואחותה, דודה אירמה, החליטו שעם סגירת החנות תסענה לבקר את אמם. את הסבתא שגרה בכפר הסמוך. כאילו הרגישו שזה ביקורם האחרון אצל אמם ובביתם שנולדו. בפירתנו פורז'אנץ שורר דכאון. כל אחד משתולל להגיד לשני דברים של מה בכך. בכדי לא להכביד על לב חברו. ואת אשר יגורנו — בא. הגרמנים כבשו והציפו את הארץ ואף עד לעיירה שלנו הגיעו. אלוקים אדירים! איך אמא והרדה החזרנה? אבא השקט והרגוע תמיד, משתולל גם עכשיו להרגיע את רוחנו למרות שהוא בעצמו מגלה חרדה. על כך פעירים מבטי עיניו. מצב זה קיים בביתנו משנת 1937. מאז שאחי אליעזר גוייס לצבא. שירת בו. אחר כך הועבר למחנות עבודה ונשלח לעבודות כסיה בחזית הרוסית — מאז משתדלים שלושתנו להרגיע איש את רעהו. מטשפתנו כמו מכל בית יהודי נלקחו הצעירים. גם בן־דודי יוסף היה אחד מבין אלה. הוריו אינם יודעים עדיין את האמת המרה כי בנם היחיד לא יחזור עוד מערכות השלג של רוסיה. בן־דודי המסכן שהיה תמיד שמח ועליו. מי יתן את הדין עבוךך ועבור יתר אלפי הצעירים שנשלחו לשמה ושלא ישובו עוד.

באווירה דאו חשבנו רק על כך ששרידי המשפחה ישארו ביחד ויחד נחכה למה שנגזר עלינו. והנה תודה לאל אמי והרודה שבו בשלום הביתה ואנו נרגענו בסקצת. לפנות ערב אני משאירה את הורי בבית ויוצאת לרחוב לאסוף ידיעות. בסביבת בית־הכנסת. שבמשך דורות היה המרכז של יהודי העיירה. בו מתאספים היהודים קבוצות קבוצות ודנים על מאורעות היום. כולם עוסקים בניחושים. יש ביניהם אופטימיסטים. אחרים פסימיים. איש איש לפי טבעו.

כעבור יומיים הופיע חוק שכל יהודי חייב לענוד כוכב צהוב. כולם רצים להשיג בד, ובכל בית יהודי הופרים כוכבים צהובים. השכם בבוקר מופיע אבי בבית־הכנסת למנין עם כוכב צהוב על מקטורנו. מגוהץ למשעי. התחלפו הזמנים. באותו סקום בדיוק. ענד לפעמים את אות ההצטיינות (מדלית־כסף) שקיבל במלחמת העולם 1914—1918 יחד עם יחידים רבים כמוהו.

הימים עוברים תוך ציפיה לעתיד. חג הפסח הגיע. תג חרות עצוב ובלתי נשכח. סיפור התגדה סביב שולחנו נחפץ לקריאת איכה. ארבע הכוסות נחמלאו עם דמעותינו. כולנו הרגשנו את השואה המרחפת באויר. המתקרבת כסערה. אבל את עוצמתה לא יכולנו לשער. כל חג עבר במצב רוח קודר. לנסוע ברכבת אסור. אנשים נלקחים מהבתים

וגשלהים למחנת המפורסם לשמחה קיש'טוצ'ה. איש לא ידע אז שבעוד כמה ימים גם תורנו יגיע.

במוצאי-החג באו לביתנו כמה בחורים צעירים שקיבלו צ'רג'וס למחנות עבודה. נפרדנו מהם בלב כבד. הכוונה היתה לגייס את כל הצעירים כדי למנוע אפשרות כלשהי של התקוממות. כל הלילה לא יכולתי להרדם. ובטרם עלות השחר שמעתי לפתע קול תוף. יצאתי לשמוע ולראות מה נשתנה?

מהבית הסמוכים יצאו אנשים שקמו עתה ממטותיהם. כשהם מבוהלים ומשתאים. המתופף סבריו: אף אחד לא יעזוב את ביתו. אסורה שיחה עם יהודים. אף אחד לא יעזוב לדבר עם יהודי. במנדל הכנסייה הקתולית יש הצפית המשמר רואה הכל. מי שמעזוב לתנגנו לסקודה זו — גורלו נחרץ.

תוך כמה רגעים נתמלאה העיירה זנדרמים בעלי כובעים עם נוצות שחורות המטילים שחד. במהירות הבזק התפשטה השמועה שגירוש היהודים התחיל.

גירוש התחיל בקצה השני של העיירה. בבית שטיינברגר. את ששת הילדים, סחבו מהמיטות ובמשך חצי שעה הם הובאו לנקודת הריכוז הראשונה. בבית הספר העממי הקתולי. במשך יומיים התירו לנו להביא אוכל למגורשים אך אסור היה למסרו למגורשים אישית אלא רק דרך המשמר.

אנחנו היינו האחרונים לגירוש ולא נותר כבר מי שיביא לנו משהו. משפתחנו היתה מוכנה מהיום הראשון, כי מי יכול היה לדעת מתי יבואו הזנדרמים. אך ביום השלישי כשהחפצים שהיה מותר לקחת היו כבר מוגזים בהצר, הם באו ועשו בדיקה יסודית בחנות. בחדרים. במחסנים. במרתף ואפילו באורות. כסף, תכשיטים. מכוונות ורדיו מן החובה היה למסור במקום. את יתר הדברים השאירו בבית. את הדלתות חשקו וסגרו עם פספרים. את קולות הפטישים האלה אשמע כל ימי חיי. בין בהקיץ ובין בחלום וגם את הצעדה למחנה לפנות בוקר במקום הריכוז אל תחנת הרכבת. לא אשכח לגעת. נראה היה כאילו כל אחד היה משתתף בהלווייתו שלו.

הובלנו לקושיצה. דחסו אותנו לבתים יהודיים ואחרי שלשה שבועות הועברנו לבית חרושת ללבנים שבינתים נהפך לגיטו הראשי ליהודי העיר ולכל יהודי הסביבה. זו היתה התחנה הראשונה בה עברנו תחת פקוחם הישיר של הגיסטאפו והתחלנו לעסוק את טעמה של בניית פתום ורעמסס. הלבנים עברו מיד ליד כשרשרות בידי בחורות צעירות עד שהגיעו לידי הגברים שאולצו לבנות מחסנים נוספים לטרנספורטים החדשים שהגיעו יום-יום. שתי בנות דודתי קלרי ואליזבט פרידסן ואני עברנו יחד בבית-חולים של הגיטו בתור אחיות. השתדלנו להתקבל לעבודה כי הסבתא שלנו בת ה־90 שכבה שם. המסכנה קבלה ועזוע כשסחבו אותה מביתה. הבית שגרה בו מגיל 16. מאז שהתחננה עם סבא וחנכה בו. לאחר שנתאלמנה. את כל ששת ילדיה אחד אחד לאנשים גפלאים. וגם סיפלה במסירות וככשרון באחזה שהסב קנה זמן קצר לפני פטירתו הפתאומית. סבתא שהיה כל השנים בידירות וככבוד הדדי עם כל אנשי הכפר. לא יכלה לתבין. כיצד זה קרה שזנדרמים זרים שתאום מחביים. זורקים ומגרשים אותה עם בניה ונכדיה מכיתה. בדרך לגיטו אבדה את הכתה שלא שבה אליה יותר. על כתפי היא החזירה את נשמתה הטהורה לבוראה.

מחסני הלבנים הישנים החדשים נהפכו למקום מגורים שהגשם דולף לתוכו. רוחות עזים בו והאבק מניע מעל לקרסוליים. לאלפי האנשים היה רק בית שמוש שדה אחד. מים במשורה ללא אפשרות להתרחץ ולכבס. הוסר תאורת. קבלנו הופנים קש וכל אחד פיור

16)

Malen, was fremder Lieb hätte
 ist eine sehr lose Licht, halt, recht
 zu selge einer Lyfem. a. S. 16
 zu mit sehr mit genommen hat.
 - das hier denn die um 141 nicht
 ein Ruhe gekommen. ist hat
 unendlich viel der die me. nicht
 angenommen, aber spät trat denn
 erst eine Pfen bring. eine mit
 st. nach. fünf mit sehr schlechtem
 des in der auf. ist konnte erst
 gegen 12 Uhr ansprechen. Es dabei
 hat zu sehr gutt. einen für
 das neue Lebensjahr. Ich das
 hielt mich nichts. Am
 unendlich, nach ist nicht aus
 unglücklich, das ist auf ja die
 bei. ist so unendlich, muss
 - Zusammen hat mich sehr
 um die gut ausgesagt. ist
 habe, nicht von diesem Jahr
 und gemessen einige, die nur
 die iten gescheit. Ich on nicht

אתנו על האבק. פרשנו שמיכות מספר שהבאנו אתנו זה היה משכנב של אלפי נשים גברים. ילדים וסף אומללים ומפחדים. הגרמנים סינו מפקדים על קבוצות. שמו אותם כ-אחראים והטילו עליהם תפקידים שונים. כדי לענות את אחיהם.

ככה עברו ארבעה שבועות. הצעירים עבדו בעבודות שונות כשטח הגיטו. היו צעירות שהוצאו מחוץ לגיטו כדי לעבוד בבתיהם של אנשי הגסטאפו.

הדמיון לא פסק מלהציק: כמה זמן עוד נשאר פה? לאן יקחו אותנו? או ומה יהיה בכלל? לשאלות אלו ניתנה תשובה על ידי הגירוש. לילה אחד הגיעה פקודה ששליש מאנשי הגיטו יתאספו בקרבת פסי הרכבת שבשטח הגיטו. לכשהתאספו הכו אותם באכזריות ומתחפצים שהביאו עמם לגיטו לקחו את חלקם הגדול. אחיכ דחסו אותם לקרונות משא. אבל לא כמקובל, במקום 6 סוסים 40 שבויים. אלא 70-80 נפש לקרון אחד. הורי, אני וחלק משפחתנו נלקחנו בטרנספורט השני. היה יום שישי. שמש אביבה זרחה. אך גרמה היה כאילו כל אחד מתפלל ללא מלים. כביום כיפור לפני תפילת נעילה. פתאום הופיעו שני בחורים. בני עיירתנו. משפחתם של שניהם נמצאה שמה. הם ברחו מאחד ממחנות העבודה שבעיר והדרו לגיטו. הם קבלו על עצמם להבריח מכתבים מאתנו אל משפחתנו לבודפשט ולאחי שהיה כבר ברוסיה. אלו היו האותות האחרונים מהורי אל אחי. מאחר אחרי הצהרים, התחיל הטרנספורט לנוע. כולם נדהמים כמו חצי מטורפים. הו'נדרמס היכו אותנו עם קת הרובים ודחפו את ההמון פעם קדימה ופעם אחורה. זעקות וצעקות. כל אחד רץ כדי להכנס לקרון אחד עם בני משפחתו.

ראיתי את אמי שמישהו עזר לה לעלות על הקרון הגבוה בלי מדרגות. אבי לפני. ובינינו כבר המון גדול. שמעתי שאבא אומר לאמי: אל תפחדי. אנו באים. אבא מסתכל אחורה מה קורה אתי. ובינתיים אינו שם לב וגם לא מרגיש שכל הזמן הזה ו'נדרם אחד מרביץ בראשו בקת-הרובה. ביני לבין אבא המון זעק וכל מאמצי להגן על אבא עלו בתוהו. לאחר הכל הצלחנו שלשתנו להכנס לאותו קרון כמעט בין האחרונים.

ידידנו, רופא אחד. הביא לנו ברגע האחרון תבילת תרופות וארגו ריבה. על ארגו זה ישבנו שנינו במשך כל הדרך. לפנות ערב התחיל הקטר לזוז. והרכבת יצאה למסרתה. מאחר שירד הלילה התחילו אנשי הגסטפו לירות והכדורים פגעו בגגו של הקרון. או עוד לא היינו רגילים לתזמורת כזאת. זה היה מאד מבהיל. כולנו חשנו שאנו היים את הטרבדיה הגדולה ביותר שעברה אי פעם על עמנו.

שבועים. שמונים נפש היו בקרון ורק דלי אחד לשימוש וכל אחד היה עושה את צרכיו לעיני חברו. מרבן מאליו שבמצב כזה אף אחד לא רצה ולא יכול היה לאכול. אף אחד לא יכול לעמוד על שתי רגליו מבלי לדרוך על מישהו. הדלתות סגורות. ללא טיפת אויר. אין פלא בדבר שבתנאים האלה חלק גדול של אנשים הגיע להתמוטטות עצבים.

לפני צאתנו מהקרון אבי בידך אותי כמנהגו בכל ליל שישי בבואו מבית הכנסת ואמר. בתי הקטנה — יודע אני שאין צורך להגיד לך ולהזהיר אותך איך להתנהג להבא. אך יעזור לך אלוהים להמשיך. בהיותו נרגש לא היה מסוגל להמשיך ושלשתנו עמדנו. ואחזנו יד ביד ובכינו.

כשהתעוררת מההתרגשות הגדולה היינו כבר למטה ואבי לא היה אתנו יותר. את ידי אמי החזקתי בחזקה. אך לגורלנו המר הגיע איש א.ס. והפריד בינינו בכוח. ברחתי חזרה אל אמי. איש הא.ס. שב. הכנו גירש אותי חזרה לטרנספורט הצעירות. כעת אמי ברחת אלי והגרמני התחיל מחדש להרביץ ולכעוץ בשתינו. עד סוף ימי חי

אראה את אמי המסכנה היקרה הכושלת ברגליה בחזרה לטרנספורט המבוגרים הגדונים. היה זה באפריל 1944. כ"ט אייר. ידעתי שאת הוריי לא אראה יותר ואת ימי האזכרה אשמור לפי התאריך העברי אם הגורל יגזור עלי להשאר בחיים. ידעתי שלא אראה אותם יותר? לא! יותר נכון הרגשתי, חלפו ימים רבים עד שהמאורעות התחילו להקלט בי ונחפזו לעובדות.

טרנספורט הצעירות התחיל לנוע בלוח אנשי אס.אס. עם שוטים וכלביהם. אחדים בכו. אחרים כאילו מלטו מפילה חרישית. על הכביש. באותו זמן אלא בכיוון אחר. ראינו טרנספורט של נברים צעירים. בכיוון שלישי נסעו מכוניות משא גדולות. מלאות אנשים מבוגרים. נשים צעירות עם פעוטיהן. התחלנו לנחש. האופטימיסטים אמרו: הצעירים יעבדו בבתי הרושח או בשדות. המבוגרים בעבודות הקלות בתוך המחנה.

הפסימיסטים. יותר נכון, אלה שענייהם היו פקוחות. אמרו: העשן והריח המורגש בכל השטח אינו מעיד על כך. דרכנו עברה דרך חורשה. מרחוק ראינו תלים־תלים בוערים. ברמה היה לנו סמטרוטיס בוערים שמה. כשהתקרבונו נהגלה שמתחת לסמטרוטיס נמצאות גוויות אנשים. מעבר לחורשה הברועה הגענו אל שער שהיה כניסה ראשית למחנה בירקנאו. תזמורת של שבויים כמדים של שבויים נגנה את התמנון הנאצי. בפנים סאתורי גדדי התחיל נראו צריפים נקיים, אפילו פרחים סביביהם. דמינוני היה עני כדו לתאר לעצמי היכן אנחנו?

בית־סוחר לא ראיתי מעודי. על מהנות ריכות ושבויים קראתי כמה ספרים שתיארו את המחנות בסיביר ובטורקיסטן בזמן מלחמת העולם הראשונה. אבל לא היה דמיון בין מה שקראתי לבין מה שראיתי. את הקבוצה שלנו העמידו לפני אחד הצריפים. באו כמה חיילי אס. אס. שקבלו אותנו מידי החיילים אשר ליוו אותנו עד הגת. הופיעו שתי בחורות צעירות ויפות צדודות קול, לבושות יפה עם סיגורים שחורים ובשערותיהן סרטים שחורים. הן רשמו אותנו. את השם. התאריך ומקום הלידה. הנהגו אותנו "צוכט אונד אורדנונג" — (משמעת וסדר). התקדמנו יותר פנימה. עוד פעם רישום. פעולת הרישום חזרה לאין ספור. בינתיים הופיעו מספר בחורות בלבוש דומה לקודמיהן. עברו בין השורות שלנו. ובלחש שאלו מה ידוע לנו על יהודי קשיצה. פרשוב. ברדיוב. טפולצ'ין וכר. ידענו שהם גורשו מבתיים למקום בלתי ידוע עוד בשנת 1941. הרי אחדים מבני משפחתנו גרו במקומות ההם. לאחדות היה באפשרותנו למסור אינפורמציה. ולאחדות לא. גם לנו היו שאלות. איפה אנו נמצאים? מה שם המקום? לאן לקחו את הורינו ואת הילדים? אחדות נתנו תשובות קרירות. אחדות ציניות ואפילו דרסטיות.

אני נפגשתי עם בת מאד נחמדה ובסקרה הכרתי את המשפחה שהיא התענינה בה. בקושי הגענו לשיחה משהתפת כיוון שהיא לא דברה חונגריית. ואני לא דברתי סלובקית. לדבר גרמנית פחדנו בגלל נוכחותם של השוטרים. היא אמרה בלחש: תפסיקי לשאול על ההורים ועל הילדים. כמסך הומן תדעי מה זה צד שמאל. הם שם. וכינתים את תאכלי את הכל מה שנותנים. ותחשבי תמיד בלבך: אני צעירה. בריאה ואני אתגבר. שאלתי אותה ממתי היא כאן? הנידה בראשה. בעיניה נקו דמעות. רענתה: מספיק זמן. ידעת אני שאין לנו כל תקוה. יותר מדי דברים ראינו כבר וידועות אנו מה מתרחש כאן. אם תבוא פעם שעת השחרור יגמרו אותנו ברגע האחרון. עד היום אני מצטערת שאיני יודעת את שמה. ולא יכולתי אפילו להתענין אם היא נשארה בחיים.

הוכנסנו לתוך בנין. בחדר הראשון התנפלו עלינו והתחילו לגנוז את שערות ראשנו

באכזריות. אחרי פעולת הגז הכניסו אותנו לאולם דחוס, ציוו עלינו להתפשט, וערוסחה דחסו אותנו מהר לחדר שלישי. שם בסיקוחו של אס. אס. צעיר, גסרו את גזיות השערות ביתר חלקי הגוף. ברנע הראשון כולנו הסמקנו עד ששכנענו את עצמנו שזה רק אס. אס. ולא בן־אדם. הפעולה הזאת נשנתה וקבוצות קצינים באו לחזות במחזה כשהתענינות גועלית על פרצופיהם. אחרי גמר גזיות השערות דחסו אותנו לאולם להתקלח. המין ברוזם, בברזים מים חמים, נהנינו מהם רק מספר שניות וגורשנו לקבל את התלבושת, איות מין לבנים, נעלים, בדרך כלל לא בגות זוג. כל אחת קבלה שמלת אסירה אחידה, אפורה וארוכה. שלי הגיעה עד הקרסוליים, אבל לא היה איכפת לי שכיסתה אותי כולי. מלובשות יצאנו שוב לחצר. הסתדרנו בשורות, בכל שורה 5 בנות. ספרו אותנו וצעדנו לכיוון המחנה. לבלוק מספר 26. בפתח הצריף קבלו אותנו כמה נשים בבגדים אזרחיים. שתיים מהן נראו די סימפטיות. היתה, אכזריות על פניהן ושוט בדיהן, צועקות: כולן לתוך הצריף.

האזרחיות האלו מילאו כל מיני תפקידים והן מונו להיות אחראיות עלינו. הן נמצאות כבר שלש־ארבע שנים במחנה. חלקן כשבויות פוליטיות וחלקן, לפי הרושם — השתייכו פעם לעולם ההחתון. בדרך כלל היו אלה פולניות ורוסיות, ולמרות שגם הן היו אסירות הגרמנים, הרי כלפינו הן גילו שנאה ואכזריות.

נדחפנו לתוך הצריף, התרחשויות היום, המהירות המסחררת, הרעב, הקור, והעצבים המתוחים כמעט עד התעלפות. רוספו את כוחותינו וחשבתי בלבי: לפחות לא נעמוד בחוץ, ברוח ובקור, ואנו רטובות.

שוב פקודה: „כולן על המיטות“, אלה הם קרשים מעל לקירות. כעין תאים, בכל תא שתיים־עשרה אסירות. שם מצד אחד רשע מטול.

פתאום נשמע קול מוכר נעים, קולה של אשה שהכרנו אותה מהגיטה. היא היתה בננת ופה מינו אותה למתורגמנית. היא אמרה: עלו שתיים־עשרה בחורות לכל תא. השתדלו לבצע את הפקודות בשקט ובמהירות. לא להרגיז אותם, על ידי כך יהיה המצב יותר נסבל.

הסתערנו על התאים. כל אחת רצתה להיות בתא אחד עם קרוביה, או עם חברותיה סוף סוף איכשהו הסתדרנו. מהרמזים ומדבריהן של הוותיקות הבנו כי הצרות תמשכנה עד אין סוף. על התאים שכבנו אולי חצי שעה, שקועות בככי ובמחשבות, כמעט שנרדמנו. כשנשמע פתאום קול המחזיר אותנו למציאות: החוצה למסדר!

באותו רגע הופעלו השוטים: „שגל־שגל“ (מהר־מהר) להסתדר בחמישיות. הנמוכות ביותר בשורה ראשונה והגבוהות יותר מאחוריהן, שורות שורות לפי הגובה. לראשונה באה הבלוק־אלטסטא (מפקחת הצריף) וסופרת, אחריה הלאגר־אלטסטא (מפקחת המחנה) וגם היא סופרת. אחר כך באה קצינת אס. אס. והיא סקבלת את האפל (מסדר) בחומרה משמעתית. האפל נמשך כשעה וכשננטר היינו רטובות עד לשד עצמותינו. עייפות ורעבות. לבסוף נשמעה פקודה לחזור לבלוק, למיטות. בדוחק כל אחת מצאה את מקומה וכל אחת משתדלה להתחבא איפה שניתן. מאחר שנהיה קצת שקט, מחלקים את ארוחת הערב, זו ארוחה ראשונה שלנו מאז שעזבנו את גיטו קושיצה. לכל מיטה מגישים בקערה מלובלכת איוו מין דייסה ירוקה, אי אפשר לקבוע אם זו עשויה מאיזה מין עשב מבושל או ממשוה אחר, יחד עם הדייסה קבלנו איזה חתיכה אפורה שלא ידענו אם זה סבון או אבן. לבסוף התברר שזה לחם. היינו כל כך רעבות שאילו היה זה באמת סבון היינו גמ־כן אוכלות אותו. בינתיים דרך התורגמנית נודע לנו שמחנה בירקנאו נמצא ליד אושוויץ

ומשתרע על ששה גדול מאוד ובו חיים מיליונים אסירים שביים נשפדים בו. יהי בוקר יהי ערב — יום אחד.

עוד לא עלה השחר והעירו אותנו בצעקות מבחילות: „אופשטיין“ (לקום) צעקי קולות כקול חיות־הטרף: „אופשטיין“, השוטים נכנסו לפעולת לקום, לרדת מהמיטות מהר־מהר. להביא תה מהמטבח, למסדר! כל זה מתרחש במחירות מסחררת, כל אחת מטומטמת קצת מהשינה העמוקה ומהשפעת הברום שערבבו באוכל, כל אחת כושלת, וזעמת, בוכה, ומחפשת את מישתו. מי את אלוקיה, מי את אמה וסי את בני משפחתה שנעלמו עוד בערב בערבוביה, צעקות בשפה ההונגרית, יידיש, גרמנית, סלובקית, רומנית, פולנית, רוסיית, ממש בבל!

לכסוף אנו בחצר, בקושי אנו מסתדרות שורות שורות בליחי בעיטות וססירות לחי, אחר כך סופרים אותנו ונותנים לנו לעמוד 5—4 שעות, במעמד תהו הוציאו קבוצות נשים והרכיבו מהן אסי־קומנדו (קבוצות טובילי אוכל) המביאות מהמטבח במין חביות את התה ואת ארוחת הצהרים. היו אלו חביות גדולות מעץ, חבית בזה סוחבות שש בחזרות, הרכיבו גם קבוצה להובלת לחם וכן „שייס־קומנדו“ (טובילי הצראה) אלו הוציאו את הצראה בדליים לבית השימוש המשותף, בבלוק שלנו אין בית־שמוש ואין אף בית־שמוש שדה.

לעומת זאת יש לנו אחת — שליבינסקיה שמה, היא השייסקאפו של הבלוק, שבזיה רוסייה סבוגרת, במקרה, הגורל הצמיד אותה בתפקיד שהיא מתאימה לו ב־100%, שליבינסקיה זו, מקטורת בפיה, מרביצה בסיפוק של סדיסטיה עם צנור גומי על התלך התחתון הערום של גופנו, אבל היינו במצב כזה שהסכוח לא היה בכוחן להכאיב לנו, אחרי כמה ימים נתברר שהבלוק שאנו נמצאות בו הוא מחנה בידוד, לפנינו החזיקו בו חולי שנית וטיפוס, לפי השמועה הוכנסנו לנסיון, רצו לדעת כמה מקרים של סחלה יהיו במשך 21 יום, מזמן לזמן הופיעה משלחת רפואית ובראשה הרופא הידוע מנגלה, ספקחת המחנה, שלאחר זמן נתגלתה כיהודיה, תזהירה אותנו לפני הופעתה של המשלחת הרפואית ואמרה: הרענה לכן, מי שנופל לתוך האוטו השחור — זה תולך ישר לגאן, את מי שלוקחים לריווי (בית חולים של המחנה) זו לא תחזור יותר, לכן מי שלא מרגישה טוב תתחבא והבלוק־פרטנל יהיה לעזרתה, מי שיש לה חום, אל תגלה זאת, לחלק גדול מבינינו היה חום אך כשהגיעה המשלחת חיפנו על אותן הנשים שהיה להן חום גבוה, ואלה שהרגישו טוב יותר הופיעו גם במקום החולות, היו שני מקרים בהם לא הצלתנו, לשתיה נשים היה חום כל כך גבוה שלא יכלו כבר להסתיר זאת נתפסו.

במשך שלושת השבועות הללו היינו סגורות, אסור היה לצאת ולבוא וגם לא עברנו, קבלת הברום באוכל ובתה הבטיח לנו בכל המצבים שינה עמוקה, למרות זאת כוחנו הלך ואזל, היו נשים שהסכו מסגת לחמם הדל, כדי בוסן שהקיבה מתכווצת מאוד, יהיה להן פירור, המסכנות הללו התאכזבו מרוב הרבה פעמים, ידוע כי בכל המון גדול ישנם כל מיני אנשים וביניהם לא כל כך ישרים, גם פה התארגנה חבורה כזאת, האם לא היה להן סמי לגנוב, נגבו אותה מהשניה את הפירור האחרון, גם לי היו עם האוכל צרות גדולות, הייתי כמעט מתעלפת מרעב אך כשלקחתי את הדייסה המגעילה מתצלחת המלוכלכת לפי, הייתי מקבלת בחילה ולא יכולתי לבלוע אותה.

שכנתנו מהבית — דודה אליזבט פרגפורטר, למראה הפינוק הזה היתה רבה אתי ומנסה לשכנעני שאני מוכרחה לאכול, ששה לא פנסיון ועלי לשמור על כוחותי עד כמה שאפשר, כי כאשר נחזור הביתה אצטרך עוד יותר לשמור על זמרי...

בתג השבועות, שלעולם לא אשכח אותו, קבלנו גולש עם תפוחי אדמה. לא ידענו מה קרה. האמנם, אנחנו כל כך רעבות שהאוכל כה טעם לנו? או שהוא הינו באמת יותר טוב מכפי שהיה עד עכשיו? התחלנו לזלול אותו בתאוותנות רבה, אולם תוך כדי אכילה עלה בלבנו השד לגבי טיבו של האוכל. טרם גמרנו לאכול וכבר הגיעה הודעה סודית מפרסונל המטבח: „לא לאכול ארוחת הצהרים מכיוון שיש בה „משהו“! תוך הצי שעה התחיל ה„משהו“ לפעול. רצנו לדליים שבחצר תוך הקאות ושלשולים איומים.

שלושת שבועות ההסגר עברו עלינו באדישות מוחלטת. הרעב היה גובר עם ספוריתן של בעלות הבית על תפריטיתן הרשנים שהיו רק לפני זמן קצר מכינות בביתן. הלכלוך היה בלתי נסבל. כל הזמן לא התרחצנו ולבשנו את אותם הסרטוסים יום ולילה, אך נורא מכל היו הסלקציות שנערכו תמיד בלילות ובהן שוב הפרידו בין אמהות וילדיהן. בין אחיות קרובות ורחוקות. סיוט הגאז הביא רבות להתמוטטות עצבים ולטירוף הרעת. האדם היה שואל עצמו כל הלילה מי יודע אם מחר בבוקר אתעורר על משכבי? במקרים האלה הברום השפיע לטובה.

אחרי שלושה שבועות הופיעה משלחת רפואית. בדקו את כולנו ומדדו את החום. והזרנו שבועה הרפואית יש מי שמבין הונגרית ושנשתדל לשתוק. רק עזבה המשלחת את הבלוק — התחילו הניהושים. הבדיקות היום נעשות ביסודיות יתרה מן הרגיל. על סמך מה? לאן יקחו אותנו? כנראה לעבודה. את לחם העוני ואת הברום לא נותנים הנם. מוכרחים לעבוד עבורם. אבל איך? ואיפה? מי יודע מה מצפה לנו שוב?

יום לאחר זה נתבקשנו שנלך להתרחץ למקלחת המשותפת ולבית שמושי. הובלנו תחת פיקוח קפדני דרך ה„לאגרשטראסה“, בעברנו ליד החלון הראשון כמעט והתעלפתי למראה שנתגלה לפני. החלון היה צבוע מצדו האחד וראיתי בו את בבואתי. שכחתי לגמרי שקיים ראי בעולם. והנה חשבתי שאני רואה את אחי וצעקתי: אחי אליעזר נמצא בפנים. בין רגע המראה נעלם כי כבר עברנו את החלון, ועל ראשי נחתה מהלומה מפני שלא התנתנתי כשורה. מניין לי לדעת איך אני נראית עם ראש גוון ושבצורתי זו אני כל כך דומה לאחי? מאחר שנפסק ההסגר על הבלוק שלנו מותר היה ללכת גם לבד למקלחת. השוטרת על המקלחת היתה אשה מכוננת וטובה, אף פעם לא פתחה אחי בשיחה, אך מדי פעם לטפה את ראשי והרגשתי שבאותו רגע היא חושבת על ביתה.

כל יום אחרי המסדר של אחרי הצהרים התקיימה „הבורסה“ סביב המקלחת וקראנו לה בחוג המצומצם שלנו: ה„וולסטריט של אושוויץ“. לרוב באו שמה הותיקות להחליף מצרכים. במקום מנת לחם או נקניק נתנו כף, בצל או חצי מסרק. הן עבדו במטבח. במחסן ומי יודע באיזה אופן השיגו את החפצים הללו. המחירים עלו וירדו לפי ההיצע והביקוש. זמן רב עוד לא יכולתי לבלוע את הנקניק שהיינו מקבלות ובו חתיכת עור של סוסים ובחפץ לב החלפתי את מנתי למצרכים החיוניים הזכורים וכפרט לבצל. מלבד סחר-חליפין אפשר היה לעשות כאן הכרה עם עצורים מכל ארצות תבל. פגשתי שמה אסירות צרפתיות, הולנדיות, איטלקיות וגם בחורה מזרחית. היא ספרה לי שלמדה באוניברסיטה של פריס. ההורים שלה בקשו לחזור הביתה. אבל היא היתה סקרנית להתפתחות המלחמה ואיחרה את המועד. שמה נפגשתי גם עם שתי בנות דודתי — מרתה ואווה וילמני. הן עבדו בקבוצה המכונה „המטפחות הלבנות“, במיין החפצים שהגיעו עם הטרנספורטים החדשים למחנה. אחרי כמה ימים של חופש יחסי, טוב נשמעה פקודה: „לאגרשטראה (הסגר המחנה), אחרי מסדר הבוקר הגיעה משלחת קצינים וקצינות של אס. אס. אז עוד לא ידענו שביניהם

נמצאים גם רופאים, הם עברו בין השורות המתכלו עלינו כסוהרי בהמות ביריד, הם הוציאו אחדות מבינינו מהשורות, ציוו עלינו לחכות במקום מסויים שבחצר, ולאחר שגמרנו לבחור, ציוו עלינו לצעוד לרזיר, הם בתור כ־120 בחורות יפות, יחסית במצב בריאות טוב, בעלי שערות חומות, הודעו לנו, מי יודע מה טיבה לנו ברזיר? בשורות טובות ודאי שאינן צפירות, מהאסירות שמענו שמהרזיר אין חזרה, אבל מי שרשום בספר החיים, כנראה שגם בכוחו של הגסטאפו אין לשנות גורל זה, את השמות רשמו לפי ת"א"ב, מכל אחת לקחו טיפת דם כדי לקבוע את סוגו, אני בתור ווייס הייתי האחרונה ברשימה, היתה לי האפשרות להביט בפניהן של 119 אחיות לצרה, כל אחת לתור נהפכה לסימן שאלה איום, כל זוג עיניים הביט בחברתה בשאלה אילמת, מה מצפה לנו? כשקראו אותנו פנימה התחילו מסוף הרשימה, הייתי הראשונה שנכנסה, כשיצאתי שלימה לאחר הצי שעה לא רצו להאמין למראה עיניהן, ספרתי להן בקיצור, שבסך הכל שאבו חצי ליטר דם מזרועי הימנית, לפי בדיקת הדם חשבנו כולנו שיקחו אותנו לחזית, או למתנת נסיון, במקומות הללו לא הקפידו על טוהר הגזע, אם לא זה — הרי שחצי ליטר הדם היה מחיר זול, למרות שידענו שמהאוכל התת־תזונתי, ותנאי חיים אלה אין סיכויים שגופנו יקבל את מנת הדם הנורמלית כמקודם, אז עוד לא ידענו שבעוד עשרה ימים, ישאבו מאתנו עוד פעם חצי ליטר דם, כשם שלא ידענו מה עלול לקרות בכל רגע ורגע.

יום אחד, אחרי ארוחת הצהריים, נשמעה צעקה עזה: החוצה! אפל, חזרו ורצו, האם כבר גם בצהרים אפל? מה רוצים מהחיים שלנו? אחרי שכולנו עמדנו בשורות הופיעה אותה משלחת רפואית בליווי מספר עובדי הרזיר, סתהבו בשמיכות גדולות כמות לחם מרגרינה ונקניק, תוך כמה שניות, נעמד שולחן באמצע החצר ומסביבו ספסלים, הרבה תיקים על השולחן, הבלוק־אלסטא מכריזה: כל השומעת את שמה תיגש אל השולחן, דומיה שררה בין השורות, השם אליזבת ווייס נשמע לראשונה, רגלי הרועות סוחבות אותי אל השולחן.

בדמיוני מתרועעות מחשבות נוראות, תמונות זועזוע, אני חוזרת להכרתי כשנתנים לידי פרוסת לחם, מנת מרגרינה ונקניק, אלוקי! הריר מצטבר בפי, קיבתי מתכווצת, וכל הבלוטות שהאוכל משפיע עליהן מתחילות בפעולה, חיוכה של הרופאה משקט אותי, היא מחייכת אלי בדיוק באותו החיוך הנאה כמו אז כששכבתי על שולחנה ברזיר, היא ישיבה או לידי ובידה האחת צנצנת, לתוכה זרם דמי דרך צינורות גומי, בידה השנייה סתתוסקופ שהחזיקה כל הזמן על לבי, כעת היא מוסרת לי את ה"צולאגה" (תוספת) ואני מודעושת, כי הפירוש הוא שוב — חצי ליטר דם, ובינתיים נודע לנו שהדם שלנו מיועד לבנק הדם עבור חיילי אס. אס. הפצועים, רבוננו של עולם, כמה נמאס כבר לחיות בעולם כזה, והנה עוד פעם רזיר, עוד פעם דם, הפעם אנו חלשות ומיואשות, כמו אז אנו מקבלות לארוחת הצהרים מנה כפולה ומתירים לנו ל־120 להכנס לבלוק לנח, בכיתי, לא יכולתי אפילו לרוץ עם ה"אסקומנדר", בעד מחיכת הוודדים היו מוסיפים בדרך כלל קצת אוכל, כוחותי הלכו ואזלו.

באותו זמן היתה לנו שטובנדינסט טובה, הולנדית, את שמה אינני זוכרת, אלא שעוד היום אני רואה את פניה הטובות והבהירות, קראנו לה "תירח", היא היתה מצליחה לקבל קצת תוספת מזון, אלא שהיא פחדה מהדוחק ולכן הציעה לעשות אפל ולחלק את האוכל לפי התור בשורות, האס. אסיית שבדרך כלל היתה נוכחת בשעת חלוקת האוכל והתנתה לראות כיצד נדחפות היהודיות הרעבות כדי לקבל כף דייסה מלוכלכת — הסכימה לאפל.

הייתי הנמוכה ביותר ועמדתי תמיד בשורה הקדמית. לפי הפקודה היינו מסתדרות לפי הגובה כדי שיראו כל אחת מאתנו. בתור הראשונה ספגתי גם את הסטירות הראשונות. במקרה שהשורה לא היתה ישרה או אם נשמע איזה לחש מאחור. עד היום איני יודעת באלה עיניים הסתכלתי בדוד שלפני. ופרצופי כנראה הביע את יאשי וסבלותי. ואולי נזכרתי בכרוב הממולא והטעים שאמא היתה מכינה בבית. התעוררתי כשהחולנדיה סחבת אותי בכתפי, תחבת כף לידי ואוסרת: „דו קליינג, אוסקרצן“, הייתי כל כך שקועה בתעוררים עד שלא הבנתי מה היתה כוונתה והתחלתי להסביר: „איך האבה קיינה קרצה“ (צרעת). בקושי הבנתי שהיא מציפה לי לגרד את שארית הכרוב מתוך הדוד. אי התבנה היתה בשתי המלים הגרמניות: קרצה — וקרצן. כל כך התרגשתי מסוב ליבה, שהתכופפתי לתוך הדוד והתחלתי לבכות. ליקקתי את שארית האוכל ובכיתי — נחנקתי מבכי המשכתי ללקק, כאשר נרגעתי חשתי שגבר אצלי הרצון לחיות.

בתשיעי לאוגוסט יצאנו את בירקנאו. כשבוע לפני זה הופיעה משלחת אזרחים בליווי קציני אס. אס. ובחרו ב־360 יהודיות. רשמו אותנו לפי ת־א־י־ב' וחלקו לשלוש קבוצות. בכל קבוצה — 120. אני נשלחתי לטרנספורט האחרון. אז בפעם הראשונה הופרדתי משתי בנות־הדודתי. הן — נשלחו לטרנספורט השני. גם הפעם אף אחת מאתנו לא ידעה מה מטרת הנסיעה ומה הגודל הצפוי לנו.

בשעת היציאה מבירקנאו, חלקו בשער לכל עשר בנות כד קפה שחור, בתחנת הרכבת חלקו שתי אס. אס. ייות בגדי חורף, מנת לחם וגבינה. הוכנסנו לקרונות פולטן בפיקוחם הקפדני של אנשי ה־אס. אס.

להפתעתנו הגענו לתחנתנו החדשה עוד באותו היום לפנות ערב. שם המקום: — מחנה העבודה „ברסלו-הונדספלד“. בהשוואה לבירקנאו מצבנו שופר. בניני המחנה היו חדשים. כל חדר מיועד היה ל־24 נפשות. לכל אחת מיטה לחדר, מזרון ושתי שמיכות. בחדר — 2 שולחנות, ספסלים וחבור. לכל אחת צלחת לחדר, ספל וכף. במסדרון חדר רחצה משותף. בעלות חוש ההומור שבינינו התחילו להתלוצץ על מצבנו. לביה השימוש נתנו שמות חיבה. כגון מטוח ירי, וכדומה. כמה שורות אכוסים וברזים. רק בית השימוש היה נורא. העבודה היתה קשה. 12 שעות ביממה עבדנו ליד המכונות. שבוע ביום ושבוע בלילה. עשינו נקיון כללי במחנה. כביסות ואפלים עד אין סוף. כדי להעביר את רוחנו, קבלנו סטירות בכל אפל. בעיטות בצירוף אזהרות: אושוץ לא רחוקה מכאן... אם לא נתנהג לפי פקודתם. האוכל היה מועט. אם כי טעים. בשלוהו בחורות מהקבוצה שלנו. האחיות לפקוביץ בעלות מסעדה בקרשיצה לשעבר. בגדים ולבנים החלפה לא היו לנו ובכל זאת הרגשתנו הוטבה. אך באפלים שנערכו עד אין סוף נישנו הסטירות. הבעיטות והאזהרות שארשביץ לא רחוקה מכאן. חולקנו לשלוש קבוצות וסודרנו לעבודה בבית הרושת „ריינמטאל“, בו היו 3 מחלקות שנקראו צ־ש של המנהלים — ריכטר, לושה ודורנסן. לפני כן נערכו לנו בחינות פסיכוטכניות. מספרי היה 53047 — הוכנסתי למחלקת דורנסן. הועמדתי עלייד מכונה ותפקידי היה לחתוך מתכת לחתיכות בצורות שונות ומשונות. התחלתי להרהר מה תפקידן של חתיכות מתכת אלו — התברר לי מיד שיש להן חשיבות מיוחדת. אחריה לא היו באים לבדוק אותן כל שעה. איש מבונר בחלוק לבן, עם משקפיים במסגרת זהב היה בא. מסתכל בתהליך העבודה. בודק כל שעה את החתיכות במכשיר מיוחד. הגעתי למסקנה שאנו עוסקות בייצור נשק. היתה זאת הרגשה נוראת. — לייצר נשק כמו ידינו נגד עצמנו ונגד העולם החפשי. התחלנו לחשוב על סבוסיה.

במחלקת דורנמן. באותה משמרת עבדו גם שלוש חברותי הטובות. גרנו באותו חדר ושכבנו באותה מיטה בעלת 2 קומות. חלקנו בינינו את פיזורי הלחם האחרונים והיינו מחליפות בינינו מתשבות והרהורים. ארבעתנו – וואליצ'ק שרה, ווייספלד קלרי, ווייגברגר אילונקה ואני החלטנו שיש להכניס לסוד פעולות החבלה בנות אתרות. להסביר להן את המצב, ולשכנען להצטרף. לא פנינו לכולן ולא מפני שאי אפשר היה לבטוח בנאמנותן – אלא שהיו בינינו גם בנות שעצביהן התרופפו – אבל אלו שפנינו אליהן נענו בהתלהבות. תוך הבנת חשיבות המטרה וקדושתה.

אך כיצד מבצעים את החבלה? הרי לעבוד ולייצר את החלקים מוכרחים וכאן לא רק הכמות אלא גם האיכות קובעת. להתמצל או לעבוד לאט אי אפשר ואין בזה גם הגיון. אם ישאר הומר הגלם מישוה אחר יכול לעבוד בצורה הנכונה. יש איפוא להפוך את הומר הגלם – הברזל, הנחושת והאלומיניום – לבלתי ניתן לשימוש. החלטנו שבמשך השעה (בין בדיקה לבדיקה) גם לקלקל חלק מהומר הגלם וגם לעבוד בדיוקנות. למולנו הבנות היו בעלות תפיסה מהירה ובמשך זמן קצר כ־80% מהבנות במחלקה שלנו ביצעו את פעולות החבלה בהומרי גלם המיועדים ליצירת נשק למען גרמניה.

למולנו נמצאו לנו שותפים בעבודה זו. בבית חרושת זה היו שבויים צרפתיים, ביניהם גם שבויים פוליטיים והם עבדו כטכנאים. מטפלים במכונות. כל מנע אתם. כל שיחה אתם היו אסורים. אך הם תפסו במהרה את צורת „עבודתנו“ – וללא הידברות כמעט עזרו לנו. הודות להם לא נתפסנו ע"י המשגיחים הגרמניים – ובעזרתם הוצאת החבלה היו יותר סמטיות. הם היו מאורגנים היטב, בכל משמרת היו עובדים 3–4 טכנאים. הם היו עוברים בין המכונות, ניגשים ושואלים האם המכונה עובדת בסדר או יש צורך בתיקון. והמכונות שלנו אף פעם לא היו „בסדר“, תמיד בקשנו „לתקן“ משהו. מספיק היה לחזק יותר מדי בורג מסויים או לשחררו מעל למותר והתוצאה היתה כפולה – חלקי חלוף היו נשברים התוצרת נגמבה, ובאותה השעה שצרפתי אחד היה עסוק ב„תקון“ המכונה. היו חבריו (שני הטכנאים האחרים) מעסיקים את הגרמנים. הממונים עליהם ועלינו, הנוכחים תמיד באולם. ע"י שאלות או בקשת פקודות הקשורות בתהליך העבודה. ויהי להם גם הכשרון הטבעי לגברים צרפתיים, למשוך את תשומת לבן של המשגיחות – נשות הראס. אט, בשעת הצורך – וברגעים כאלה, הן לא השגיחו בעבודתנו.

אך למרות זאת, לא פעם היתה נעצרת נשימתנו והדם היה קופא בעורקינו כאשר במפתיע היה מופיע אחד מהממונים או אחת מן המשגיחות, ברגעים כאלו חשנו שאנו אבודות.

לכל אחת מאתנו היה נחיר רצון חזק וכן נפשי רב כדי לעמוד במתיחות עצבים זו יום יום, במשך 12 שעות, בהנאי תח־תזונה ועבודת גוף מפרכת. ובסיום יום העבודה כאשר הורנו כבר ל„חדר“, היינו – ווייספלד קלרי ואני, ששתינו גדלנו בעולם של עסקים, עושות את „המאזן“ של היום – כך וכך בחורות חבלו היום, כל אחת במשך כך וכך רגעים – אנו מספילות – והתוצאות אפילו בימים פחות מוצלחים, הראו על כמות לא מבוטלת של חלקי חלוף שבורים הומר שנהפך לגרוטאות.

השבויים הצרפתיים לא רק שיתפו פעולה בביצוע החבלה אלא גם עודדו אותנו וניסו לעזור. פעם ניגש אלי אחד מהם. כדי לתקן את המכונה כביכול וכאילו במקרה נתהפכה הפחית עם השמן. הוא מרח אותה על שולחן המכונה וסימן במהירות מפה ואת המצב בחזית. בגרמנית רצועה, בעזרת תנועות הידיים, הסביר „כאן הרוסים – כאן האנגלים.“

אנחנו כאן — אל תפחדי, המשיכי לשבור, אנו נעזור לכן. בקרוב נשתחרר ואת תבואי אתי לפריס". ... הוא ידע יפה, שאם הגרמנים ירגישו שאנו עושות סבוטדה, נשלם על כך בראשינו — ואף אנו ידענו זאת היטב, אך לא נסוגנו מהחלטתנו.

ידענו כבר אז מה קרה עם הורינו ומשפחותינו. אך לא ידענו מה יביא לנו הסחר. ועל אף הכל היינו משתדלות לארגן כאן את חיינו. בימי ראשון בערב, לאחר האפל היינו מתאספות ומשוחחות. הקיסונו חוגים מתאימים, ערכנו ערבי תרבות, היינו מתישבות סביב השולחן או על מיטתנו. עורכות ארוחת ארבע משותפת מהמנות שכל אחת הביאה איתה, היינו משתדלות להשכיח מלבנו את סצבנו העגום. הבנות היו מספרות על ספר טוב שקראו אירפסם, אחרות היו שרות שירים עצובים ביידיש וכהונגרית. אחדות ספרו בדיחות. כמובן על המצב האקטואלי. לכל אחת בלי יוצא מן הכלל היה מה לספר מן הבית. בצורה זו הכירה כל אחת את משפחתה של חברתה. ואילו היה מופיע מישהו מהם, היינו מכירות אותו לפי התיאור שבסיפור.

למרות כל זאת, השבתות, התגים וימי ההולדה, היו בלתי נסבלים. החג הראשון שחל בחיותנו במחנה העבודה היה ראש השנה. ימים אחדים לפני זה הנושא המרכזי לשיחות היו הזכרונות מן החג בבית. באותו שבוע הקבוצה שלנו עבדה בלילה. בערב החג, בשבוע מעבודת לילה נגשנו למטבח לקחת את התה. בקשנו את הבחורות שלנו שעבדו במטבח לראו לנו לקצת מים חמים. רצינו, לאחר שנקום מהשינה — לכבס, לחפוף ראש ולהתרחץ. נרדמנו עייפות יותר מן הרגיל, עצובות וממורמרות והתעוררנו עוד לפני השריקה. קשה לתאר ערב ראש־שנה כזה, למרות שכולנו היינו בחורות צעירות, נשברנו במשך שעות אלו ובכינו בהביטנו אחת בשנית, ושוב כמו תמיד, כשהאדם הוא בצרה גדולה. מהפש מי את אלוקיו, ומי את אמו ואיש אינו רוצה להשלים שתוא לכד וחי על כרחו.

מאחר יותר הלכתי למטבח לבקש מים חמים שהובטחו לנו. ה"אופזעהצירין" שאלה אותי למה אני בוכה? עובדי המשפחה ספרו לה איוה חג ליהודים היום. בשומעה את ספוריהן קראה לי למטבח, פתחה את המסכה של החבית ואמרה: אכלי קטנה כמה שאת יכולה, עוד לפני שהתכבדתי פרצתי בבכי מעומקי נפשי והתפללתי ללא סילים לעזרת השם.

עייפות, שבורות וללא מטרה הסתובבנו כמה שעות במחנה. לא מצאנו מנוחה לעצמנו. כשעה שתיים אחר הצהרים נשמעה פתאום שריקה הדד. "האובר" עברה את המחנה כסערה וצעקה: "אללה אין בקליידונגסקמר" (כולם למהפך הבגדים). "האסירות מקבלות בגדי חורף ונעליים". צעדנו שוב בבכי חרישי. בזכרונותינו עברו ימי הילדות. בכל בית קבלו הילדים בראש השנה בגדים חדשים. כאן כל אחת קבלה במקום הסמרטוטים הישנים, סמרטוטים נקיים, הצאית, חולצה, קבקים ומעיל חורף. חורנו לחדרנו. קבלנו את ארוחת הערב. מבלי להוציא הגה בלענו את הארוחה ויצאנו עם משמרת הלילה לעבודה. סוליות העץ החדשות הקישו לפי הפקודה: "שמאלה, 1, 2, 3". זוכרת אני שאמרתי לידידתי אילונקה ויינברגר, כי דפיקות הקבקים נשמעות באוזני כדפיקות הלב מן הצד השמאלי. היא הסתכלה בי בעינים דומעות. ואמרה: ארוי־קה! אם אנחנו נשארו כבר בצד הימין — בין החיים, ננסה לחשוב מה יהיה פתח לארוחת הצהרים".

יום הכיפורים לא גרם לנו לזעזוע כזה כמו ראש השנה. אולי מפני שימים נוראים היו לנו בכל יום, וכל יום היינו מוכנות לפות. למרות הכל החלטנו לצום ביום הכיפורים. "האובר" הרגישה כנראה שמשוה עומד להתרחש והיא קראה לאסיפת "הבלוק־אלטסטה", ועליהן הטילו את האחריות. נאמר לנו שאם לא נאכל אפילו יום אחד את האוכל היקר,

שחוסכים אותו מהעם הגרמני הגבור ומפנטמים בו את הפרפלוכטה-יודין, כדי שיהיה להם כח לייצר נשק, ייקרא הדבר סבוטזיה. אם נעשה זאת לא יתנו לנו יותר לאכול, נעבוד עד כלות כוחותינו ואחר כך ישר לקרסטוריום. קיימנו התייעצות בתוך הבלוק, בה השתתפו קרוב ל-100 בחורות שעבדו במחלקת דורגמן. הדעות היו מחולקות. הרוב החליט לנסות לצום, הבחורות שחזרו סמסמרת יום ספרו כי בזמן שקיעת השמש, בצרוב יום כיפור, לפני הצום נעצרו המכונות ורק כמה מדן המשיכו לעבוד למען לעשות רעש. הבחורות הוציאו את האוכל סכיסי בגדיהן ואכלו אותו בשתיקה. השבויים הצרפתיים הרגישו מיד שמתרחש כאן משהו. גם הגרמנים שמו לב לכך אך לא הגיבו. כנראה שמסרו על כך לטפקדי משמרת הלילה כיון שבלילה הזה השגיחו עלינו בקפדנות יתירה.

את הדייסה הבאנו כרגיל, בחצות. מהמטבח והיא הולקה כרגיל. ידידינו הצרפתים הבינו את רמזינו האילמים. הם חסכו על אור החשמל יותר מאשר כרגיל. ואף את הדלת הנדולה שחובילה למסדרון של בתי השימוש כאילו שכחו לסגור. הם השתדלו לשוחח עם הגרמנים כדי להטעות את תשומת לבם. ואנו — אחת אחת יצאנו דרך דלת זאת ושכבנו את הדייסה לבית השימוש. למולנו עשינו את זה כל כך מהר שה-אובר"א יאחרה את המועד. הצלחנו. אלה מאתנו שהתנגדו תחילה להצעתנו, נשארו מבוויישות.

ה-אובר"א היתה מטילה עלינו פחד מתמיד. היא היתה ערומה ומסוכנת. הגה ביום ראשון אחד היא קראה לנו וכשנעמדנו בשורות, התחילה להשתולל כהיית-טרף. בשורה מולי עמדו שתי בנות דודתי ואני רואה כיצד היא מתחילה להכות ולסטור אחת מהן עד זוב דם. למראה הדם גברה רציחתה והיא המשיכה להתעלל בקרבנה. בת דודתי התעלפה. ה-אובר"א הוסיפה לבעוט בה. באותו ערב בזמן חלוקת הארוחה, הודיעו שעל כל בעלת-פרטיה שייך, להופיע במחסן. את ה-פרטיה שיינים" היו מחלקים בבית החרושת ותמורתם היינו מקבלות חמרי ניקוי. ידידינו הצרפתים קבלו תמורתם מזון. אותו בדרך כלל חלקו אתנו. את משחת השיניים וסודה לכביסה. היתה צריכה לחלק. ה-אובר"א אמרנו לעצמנו שהיא בודאי מחכונת להמשיך במלאכה שהפסיקה בבוקר. כולנו הלכנו מפהדות עד איטה ואני התחבאתי בשורה אחרונה. התבוננתי בה, וחשבתי בלבי שהיא באמת נראית כבת הגזע הארי ה-טהור".

ה-אובר"א לא היתה יפה אך מבנה גופה טוב והופעתה ספורטיבית. היתה לובשת חולצה לבנה חזאית של המדים, שערוותיה נופלות על כתפה. התבוננתי בה כל הזמן והיה גדמה לי שאני עומדת בפני חיית טרף ולא בן-אדם-אשה. היה גדמה לי שהיא מביטה מעל לשורות שלפניה ומחפשת את מישהו או משהו וכשהגיע תורי ננשתי אל השולחן. היא השעינה את שתי כפות ידיה על השולחן ואז הסתכלנו זו בזו במבטי שנאה. והיא אמרה: כן, אני יודעת שאינך סובלת אותי, הסתובבה ונתנה לי את אבקת-הכביסה. הייתי בטוחה שכעת הגיע תורי לספוג סכות אך היא לא נגעה בי. אילו היתה מכה בי לא הייתי מסוגלת להתגונן.

החורף בא והקור החזק החמיר עוד יותר על מצבנו. זאפלים היו נצרכים השכם בבוקר בשלג, בכפור וברוחות העזות. בחדר הרוחה קפאו המים בברזים. ואנו עשינו מאמצים לשוחח לשערוותינו צורה של תסרוקת, על שערוותינו הגזוזות קפא השלג. לבושנו היה דל ביותר הנעלים רטובות תמיד. ניסיתי פעם לחמם את רגלי הקפואות הנסיון עלה לי בסטירות ומכות. בדרך מהמחנה עד בית החרושת היה יורד השלג והוא היה נדבק לסוליות העץ ובכל פסיעה כשלת, כשהגענו לבית החרושת החלטתי לחלוץ את הסטרטוטים

הנקראים נעלים, עד שינמס מהם השלג וביניהם אוכל לחמם את רגלי על הרדיאטור. הפעלתי את הסכנה שתשמיע רעש.

לא תארתי לעצמי שאוהנו של המפקח הראשי המכונה על ידינו: הנבל — תזיה כה רגישה וממרחק של 30–40 מטר תבדיל בתוך הרעש של המכונות שאתה מהן עובדת על ריק. הוא מצא אותנו מיד. את המכונה הריקה ואותי המחממת את רגלי על הרדיאטור. הוא התחיל לצרוח ולהרביץ ולסטור לי על ימין ושמאל. פרצופו התאדם ופיו התזז רוק. הבהילו את כל הבנות. ידידינו הצרפתים שגם הם היו עדים לדבר עברו בהריקת שיניים וכעס. ללא יכולת להגן עלינו. אליהם. כאל שבויים פוליטיים התייחסו הגרמנים קצת יותר טוב. הם הלכו מהמחנה שלהם לבית החרושת וחזרה בלי ליזי אס. אס. היתה לחם קנטינה. בה קבלו תמורת הפרמיה שיין דברים שונים. הם קראו עתונים; אתנו עם היהודיות אסור היה להם אמנם לשוחח אבל אם היתה איוו ידיעה בעתון. הם חפשו את הדרך להודיע לנו. בעיקר בשעת תיקון המכונות. אך לרוב באותו רגע היתה מגיעה „האוישנערין“ „הבסטיה הבלוגווינית“ וצועקת על כך שמדברים. הדבר הזה היה נישנה כל פעם. רק כמה מלים בודדות. רק כמה קטעי משפטים. זה היה הכל שנודע לנו מהעולם החיצוני. אך לא רק בדרך זו ניסו הצרפתים לעודד את רוחנו. הם התחילו להעניק לנו מתנות. הדבר התחיל בשבת אחת בצהריים. הלכנו כרגיל, לאכול למחנה. כשחזרנו התחלתי לעבוד הבחנתי פתאום באיזה הבילה קטנה לא רגילה. הסוסתרת בתוך החומר, בין התיכות הברזלים הקטנים. גבהלתי. האם יכולתי לחשוב שזה לטובה? כיסיתי את החבילה בתוסר בלי לדעת מה תרכנה. כעבור דקות ספורות ניגש אלי צרפתי אחד. כאילו לתקן את המכונה ובמהירות אמר לי שהבחין שאני מפחדת לגעת בחבילה אך היא מיועדת לי ושתמשך יבוא. במרם הספקתי להודות לו — הוא נעלם. לאחר זאת הם חזרו על הדבר בכל שבת. כמעט כל הבנות היו מקבלות דבר־מה. היה זה לפעמים סנדוויץ, או חמשה ביסקויטים. או קצת סוכריות. ופעם קבלנו מהם ראי עם מסרק קטן. מתנה כה אושנית לצרפתים.

תשומת לבם הבנה — ורצונם הטוב היו מרגשים אותנו ומשמשים עידוד לנפשותינו יותר מאשר מזון לגופינו. לי קרה עוד דבר שקשה לשכחו. כשחזרתי בבוקר אחד, מעבודת לילה, מצאתי מתחת לספסל פתק חבילה. על הפתק היתה ברכה מבת דודתי ליום הולדתו אשר נשכח ממני לגמרי ובחבילה מנה שלמה של ארוחת הערב. לחם, פרגרינה וגבינה. בצירוף כמה מילות ברכה מהבלוקאלטסה מגודה. זו האחרונה ערכה ביקורת נקיין בחורים. ומצאה בארוני את פתק הברכה. היא קראה אותה, וצרפה לאיחולי הברכה את החבילה. אין לתאר את התרגשותי. כל זה היה כקרן אור באפלה. ואם לזמן קצר, טוב היה להזכר מחדש כי על אף הכל נשארנו בני־אדם.

הייתי אומרת לחברותי שיש בזה אצבע אלוקים. ביתנו — בית שמואל ואסתר ווייס היה המיד פתוח לעניים ושולחנו ערוך לפנייהם. ואני מאמינה בזכות אבות.

פעם אחת בשעת העבודה במשמרת הלילה, נשארו אתנו העובדים שעבדו במשמרת שלפנינו כדי להדריך אותנו. היו אלה צרפתים וצ'כים וביניהם גם בחורות. הם הביטו ברחמים על ראשינו הגוזים ועל מלבושנו הרהלילי. ליד המכונה שנועדה עבורי עברה בחורה צ'כית. היא הדריכה בעבודה וגם שאלה מאין וכיצד הגעתי הנה, ומה היו מעשי לפני כן. בעיניהן נראיתי צעירה מאד והיא עודדה אותי שלא אפחד. היא אמרה לי ללכת לבית שימושי. הסתכלתי בה בתמיהה. למה? אל תפחד, ענתה. אני אבוא אחריך. הלכתי. היא באה בעקבותי והחבה לידי התיכה גדולה של לחם טרי. הייתי נדהמת וגם רעבת מאד.

היא נשקה לי. דחפה אותי לתוך אחד התאים האמרה: אכלי מהר, אני אשמור כאן. אכלתי והדמעות חנקו את גרוני. חשבתי גם על חברותי הרצבות שאיני יכולה לחלק אתן את לחמי. עוד אני אוכלת, הגיעה „האויסועעריך“ בריצה, נבהלת, כי כבר בלילה הראשון ברחו לה שני אסירים. למזלנו נגמר הענין בלי מכות אך באותו הלילה הכריזו שלאסירות אסור לצאת לבית שימוש בלי להתייצב קודם בפני המשגיחות.

בינתיים קרבו ימי התנוכה. החלטתי שיש לחוג תג זה בצורה כלשהי. צריך לחזק את רוחן של הבנות כי היינו כבר כולנו עייפות מאד ומיאשות. שבוע לפני החג התחלתי להוציא מפסולת החושים שקבלנו לניקוי המכונות. את חוטי הכותנה. את החוטים הללו התבאתי מתחת למזרונים שבמחנה. כת אחת, כראותה זאת, שאלה אותי לפשר מצעי. ספרתי לה על כוונתי וכשבקשתי ממנה לעזור לי להשיג חמשה תפוחי אדמה. בלתי מבושלים, היא התלחבה מאד מן הרעיון והנה ברשותנו כבר התפוחים. חתכתי אותם לחצאים וגלפתי בתוכם מקום לשמן. את חוטי הכותנה שזרתי לפתיל והכנסתי אותם לתוך התפוחים. נגבתי את פחית השמן, בה השתמשתי כדי לשמן את המכונה בבית החרושת. יצאתי את השמן לתוך התפוחים וחנת לפנינו חנוכה.

בליל התנוכה הראשון, לאחר ארוחת הערב, כשכל הבנות בחדר שלנו יושבות על מיטותיהן ומצטרפות גם בנות מהחדרים הסמוכים, הולקתי את הגר הראשון וברכתי עליו את הברכות. שרנו יחד את הקטע הראשון של „מעוז צור“ שכמעט כולנו ידענו בעל פה ונוכחנו כיצד חגגנו את חג בבית. מאחר וראיתי את השפעתו הטובה של הערב על חברותי, השתכנעתי שעשיתי דבר נכון והחלטתי להמשיך. ארבעה ערבים עבר הכל כשורה. בליל החמישי נכשלנו. משום מה אחרנו עם הולקת הנרות אשר דלקו עוד בשעת השריקה לכיבוי האורות. בין רגע ככתה התאורה בכל המחנה ובחושך שהשתרר, נקודות האור שבקעו הסגירו אותנו. האס. אסית שוטרת על השער, רצה אל מקום האור בהיותה בטוחה כי אנחנו מאותות לאוירוני האויב שלעתים בקרו כאן בלילות. היא פרצה את הדלת ונדהמה מהמחזה שנתגלת לעיניה. חדר מסודר, כל בחורה יושבת על מיטתה וכולן שרות בצוותא. צעקתי „אכטונג“ (דום) אבל הדם קפא בי. במשך שניות ראיתי בעיני רוחי את העונש הצפוי. עשרים וארבעה ראטים גזורים מחדש גרוע מזה — 24 זוגות עינים מאשימות. לקול שאגתה: מה קורה פה? התאוששתי ועניתי: גברת מסקחת, השבוע יש לנו חג לזכר המכבים. כאשר יהודים סועטים נצחו אויבים מרובים. באותו רגע לא חשבתי מה אמרתי לה, גם לא שאפתי להיראות גיבורה. אבל נאלצתי לענות כי השאלה הופנתה אלי. כנראה איזה סין דיבוק דיבר סטני. מפני שלא התכוונתי בכלל להתגונן כמו שלא חשבתי שיגלו אותנו בשעת המעשה.

כולנו חזרנו להכרה כשהמשגיחה הנדהמת עזבה את החדר מבלי להוסיף מילה.

ראשונה התאוששה שיורי (שרה) ויאליצ'קו, חברתי הטובה אמרה: „כבי אותם אירוני, ונראה מה יביא המחר“. היא יצאה שקטה סדי שאפשר יהיה לצפות למשוח טוב. צייתתי לה ללא מילה. כביתי את הנרות. החבאתי את התפוחים והלכתי לישון. אך לא יכולתי להרדם. זמן רב עבר עד ששיורי פנתה אלי בלחש „ארוני — את ישנה ד? לא. עניתי, האם השתגעת עם הגאום הזה שלך? „לא חשבתי על מה שאני מדברת. האם זה הסימן שאני כבר לא יכולה לשלוט על עצמי? „לא, היא אמרה אך כולנו רגילים כי את קודם חושבת אחר כך מדברת. לכן אינני שקטה. אך תישנו ולא תחשבי ותפרדי מהתסרוקת שלך.“

„אם המחיר יהיה רק התסרוקת שלי, היתה זה כדאי. כמובן, ענתה שוירי, אבל אם גם תסרוקתה של זיסו תלך, לא אקנא כך“. זיסו היתה הגנדרנית שבחדרנו.

הנה קרה דבר שלא יאומן — לא נענשנו. להיפך, אותה אס.אס.יית כאשר היתה משגיחה עלינו במשמרת הלילה, היתה לוקחת בתורות מתחדר שלנו להבאת האוכל שנקבל את התוספת שנתנו בדרך כלל עבור סחיבת התבית. בפעם הראשונה כשהבאנו את האוכל הסתייגתי מלגשת כדי לקבל את התוספת. היא קראה לי ובזמן שהוסיפה לי תוספת סן הדוייסה, השבתי על אותו ליל חנוכה ומחדש שוכנעתי שאכן היה הדבר כדאי.

היות ואינני כותבת אלא על המאורעות הבולטים ביותר, אספר גם על ההפצצות האויריות. באוירת היאוש ששררה הן הביאו אתן תקות, אף אחת לא חשבה שהיא עלולה להשאר נכה מפגיעת רסיס או מהדף ההפצצות. אלא על כך שאולי להקת אוירונים זו מביאה לנו את החופש. „גרות סטליך“ אלו (כך כינינו את ההפצצות המלוות אריות סטגוניים) ופחדם של שומרינו מהאס. אס. היו לנו להוית בלתי נשכחת. כמה פעמים בהתחלה רצי אתנו אנשי אס. אס. למחנה. להסתתר. אחרי כן רק הגרמנים ירדו לסקלטים של בית החרושת ואילו אנו נשארו ליד המכונות. הם כיבו את התאורה המרכזית ואנחנו המשכנו לעבוד לאורם של הפנסים המחורבים לכל מכונה. פעם נפלה פצצה לתוך שטח בית החרושת, אבל חוץ מפצעים קטנים למספר בנות לא קרה שום אסון. יש לציין, שלא חששנו לחיינו, חשבנו שאם אמנם אנו בסכנה הרי גם להם נשקפת סכנת ההפצצות והרג.

היה זה בסוף ינואר, השבועיים הצרפתיים עוד פעם הוכיחו את ידידותם כלפינו. ימים מספר לפני ההתחלה, השתדלו לעשות הכל כדי להכין אותנו לבאות. ראינו שהם עצבניים מאד, מתלחשים ביניהם. מפצעים על הגרמנים. גם הגרמנים השתנו. גם הם נראו עצבניים. המשמעת נחלשה במקצת. לעומת זאת הם שמים לב עלינו ומתכוונים בכלנו; הן ביהודים והן בצרפתים. אך הצרפתים מצאו אפשרות להגיד לנו, שהרוסים מתקרבים ובכל רגע עלולה להתחיל הבריחה, וכך היה באמת.

ביום ראשו לפנהיץ, בלי הודעה מוקדמת ציוו להפסיק את העבודה, וניתנה פקודה לחזור במהירות למחנה. התחילה חלוקת צידה לדרך. בסירים הגדולים במטבח, נשאר האוכל חצי מבושל. כרגיל היה להם אחד לחמשה וכעת לחם אחד ל־9 נפשות. בתוספת כף אחת מרמלדה. הלאגרפרסונל הצמים את מה שנשאר במחסנים על עגלות יד וגם את החולים מהרויר. לפני זמן קצר הביאו מאיזה בית חרושת לסוכר טרנספורט גשים. 90 אחוז מהם במצב קשה למדי. כעת דחסו אותן בעגלה סגורה. אחדות רותמו לפני העגלה ואחרות דחפו אותה מאחור. גם אנו עורנו לדחוף את העגלה. קוינו כי נוכל להצילן. לדאבוננו פקדו האס. אס. יזית בחצי הדרך לעזוב את עגלת הרויר, הן אמרו לנו כי הומינו עבורם מכונות. גם זה היה שקר. המסכנות הללו נשארו שם לנצח.

נעלינו היו רטובות ולבושנו דל. קפלנו שמיכות והתעטפנו בהן. בעזרת חוטים שהוצאנו מהמזונות קשרנו את השמיכות מסביב למותנים והצוואר. לפנות ערב התרבו העננים ושלג רך התחיל לרדת על פני האדמה. השמיכות נרטבו מהשלג. היינו חלשות. רעבות ועייפות. כל אחת גמרה את הפירור האחרון של לחמה. הרגשנו שכוחותינו אוחלים. רבות התקררו. השתעלו וקבלו חום.

במצבנו העגום הזה, רק דבר אחד בלבד העניק לנו מהרגשת הנחמה והוא: לראות את העם הגרמני בראשית הבוסתן. ראינו את הגרמנים בבריחתם. הדרכים השחירו מפטיפות הרכב. רבים שרכו דרכם ברגל כשאת מטלטליהם הם סוחבים על גבם. אלה עם עגלות יד.

אלה עם עגלות מכוסות מתצללות ורתומות לסוסים ואלה עם מגררות רתומות לכלבים גדולים. היתה הרגשת־רווחה: לפחות גם הם טרעמים את הטעם של נע ונד.

עם רדת החשיכה עמדנו על פרשת דרכים. לא היה לנו מושג באיזה מקום אנו נמצאים ולאן עלינו להמשיך ללכת. פתאום נשמעה פקודה. הצי שעה מנוחה בעמידה. עם ההושך גברה הצינה. השטיכות חבוגים הרטובים קפאו על גופינו. נראים היינו כאילו מלוכשים בגדי פח. קיבלנו צמרמורת. לאחר מחצית השעה: לוס, לוס, שגל, שגל. כל הלילה וכל היום למחרתו נדמה היה שאנו הולכים בדרך עקלקלה. אין מילים לתאר את אימתו של הלילה. רבים מבינינו לא יכלו להחזיק מעמד, כשלו, מהרעב, מהחולשה, ומהפצעים ברגלים הקפואות. האס.אס. ייות ראו איך אנו נראות. שוב פקודה: לעמוד. כל אלו שלא יכולות לעמוד בקצב החליכה יצאו מן השורה. לעולם, לעולם אי אפשר לשכוח את המבטים הללו. אחדות מבוהלות, אחדות אדישות, ואחרות השלימו כבר עם מצבן, ולאחדות היה כאילו מבט מצולם האמת.

לעולם אי אפשר לשכוח את קול יריות הרובים בלילה השקט על הכביש. איך לנגד עינינו ירו בראשן, איך התמוטטו בין רגע ודמן נשפך על השלג הלבן. כשערה היה המרחק בין החיים המוות. רבות שלא רצו לעזוב אחת או חברה חלשה, יצאו גם הן מן השורה ונרצחו אתן.

הנה אני: הייתי חלשה מאוד. לא הייתי מסוגלת לדרוך על כפות רגלי. בת דודתי וחברותי סחבוני כמו שסחבים שק על האדמה. אמרתי להן: כבראה הגיעה שעת. על כך ענו לי: אם את יוצאת מן השורה, אף אנו נצא אתך. האם את לוקחת על עצמך אחריות מעין זו?

התחננתי לפניהן. כי הן תמסכנה. הן ענו: מה שנגזר — זה יקום. אבל קודם תנסי גם את להתגבר.

חשבתי בלבי: לא די שלא יכולנו לעזור לנרצחים, איך אני אקח על מצפוני את מותן של חברותי הטובות? זה לא!

החלטתי להמשיך. עזבנו את מקום טבח ההמונים והמשכנו ללכת בלי אוכל, לקנו רק את השלג מעל פני האדמה. לפנות ערב הגענו לכפר. דחסו אותנו למשק חקלאי. שמחתי כי גישן באורח חמה. אבל הגרמנים מצאו שהאורחה היא יותר סודי טובה ליהודים. נתנו להכנס רק לאסס והאסס היה מלא קש ולא היה בו מקום לשכב אלא לעמוד בלבר. הראשונות שנכנסו התמוטטו ונפלו ואלו שנכנסו אחריתן לא היתה להן ברירה אלא לדרוך על הראשונות. המטכנות צעקה, נשכו וצבטו. אני עמדתי דום במשך הלילה. בתושך, התחלתי למשש את הקש ומצאתי שבלים ברודות עם גרעינים. ששפתי אותן בין כפות ידי ואת מעט הגרעינים אכלתי. נזכרתי באכילת המן שאבוזינו אכלו במדבר. השכמ בבוקר יצאנו את המקום ובשעות הצהריים, הגענו למחנה ענקי. כשער הכניסה ראינו חביות גדולות שמתוכן צולות לשונות אש וחייילים וורקים לתוכן ניירות.

אמרנו בלבנו: קרוב לודאי שלא את מכתבי האהבה הפרטיים שלהם הם שורפים. טאבשי המקום גרע לנו כי זהו מחנה ענקי מרכזי. שיש בו גם מחנה חשמדה ושמו גרוסרדון.

הוכנסנו לצריף, יחסית די נקי. קיבלנו מיטות בנות קומותיים. 4 נפשות למיטה אחת. קיבלנו מנה גדולה של טרק ירקות חם. אחרי מספר ימים של צום נדמה היה לנו שזה טעים. נתנו לנו לישון עד הבוקר. במצב דאו. היה זה יותר מסה שצפינו. למחרת בבוקר

בזמן הצאהל-אפעל (מפקד מניין), באו רופאים, שבויים צרפתיים, בדקו את רגלינו הקפואות. מי שביקש שישלחו לרזר, הם יעצו בלחש, שבשום פנים ואופן לא נבקש זאת. הם הביאו לנו משהה כל בוקר. בזמן הטיפול שאלו כל מיני שאלות. גם הם סיפרו בקיצור על הנעשה במחנה. הם נמצאים כאן אמנם זמן רב, אבל רצו לשמוע מה נעשה במקומות אחרים. זה שבועיים שהינו כבר במקום. בוקר, ערב — אפל, אבל לא עבדנו, מצבנו השתפר במקצת. בימים האחרונים חילקו לנו מעילים אורחיים ישנים. נראת ששבויים אחרים לבשו אותם לפנינו. כיוון שעל הגב היה צבוע הצלב הארום הידוע, ושוב דחסו אותנו לקרונות מסא פתוחים ועד טרם התחלנו לנסוע האנשים בקרונות התחילו לצעוק ולגשוך אחד את השני. צעקו מפהד פן נקפא בדרך, כיוון שלא היתה כל אפשרות של תנועה.

המצב היה נורא, בלבוש דל, רעבים ובמצב בריאות ירוד — נסענו, פעם קדימה, פעם אחורה. פסי הרכבת היו בהרבה מקומות מפוצצים. בכל קרון שני חיילים מבוגרים, שוואבים, מגזע גרמני, עטופים במעילי פרוה, כל היום זללו רשתו קניאק, לא היה איכפת לו שדחקונו אל דופן הקרון. ניתנה לי אפשרות לראות את הנוף היפה, זמן רב נסענו בין תתרים למעלה, בין יערות אטוחים, השלג על העצים נוצץ באורות בדולה. התבוננתי וחשבתי בלבי: דם ורצח סציף את העולם והטבע כדרכו, לא מגיב, לא מתבקש ברשע, ולא מככה את הטרכדיה.

כעבור ימים אחדים באו חיילי אס, אס, ופתחו את הקרונות. שאנו: להביא אוכל. ככל מקרה של הבאת-אוכל הייתי כרגיל מהנדבת. מכל קרון הלכו ארבע בנות עם שתי שמיכות, קרון המחסן היה הראשון לאחר הקטר והמרחק היה גדול. רק או נוכחתי לדעת מה ארוכה היא הרכבת שבה אנו מובלים. מה שראיתי השאר בנפשי פצע בלתי נגלה. היריות ששמענו בדרך לא היו יריות אזהרה בלבד. על סמך מה שראינו ושמענו, מספר הנרצחים היה גדול מאוד.

קרונות המסא הרבים, היו מלאים אנשים שמצבם היה ירוד מאוד, כשקלסטר פניהם מצוות, גושם — רזה וצבע פניהם — כחול ירוק מסכות ועיניים, מזוקנים ועורם סיובש. חלקם — מתחלכים כמתים וחלקם עד טרם הוציאו את נשמתם, על „הנשארים בחיים“ הוטל לזרוק את הגריות למרחק מטרים אחדים מן המסילה. את ה„אנשים החיים“ השאירו רק למען שיגמרו את ה„עבודה“ המוצעת הזו.

האנשים נסחבו, חלקם, קפואים ללא רוח חיים; חלקם גוחנים, צועקים בקולות מזועזעים ורובם נוססים, לא אהת ראיתי בזמן סחיבתם כיצד נשפכו טיעיהם אחריהם מבטנם הפתוחה, זרקו אותם בערימות ושפכו עליהם נוזל, ברוצנו לקרון המחסן, דרכנו בשלוליות. גרמה היה לנו כאילו גשם ירד במקום, אך בשובנו הבחנתי כי השלוליות היו שלוליות הדם של הנרצחים. דהפו אותנו לקרונות, סגרו את הבריה, נשמעה שריקה חדה והרכבת התחילה לזוז.

כשהרכבת היתה עדיין במהירות מואטת, הבחנו כי לשונות-להבות צולות מערימות המתים-החיים, למרות כי כבר ימים אחדים לא בא אוכל לפינו, הרי לא התעורר בנו התיאבון כלל וכלל, בלב שבור, בשקט, וללא מלים המתכלנו לחשכת הלילה, הרכבת שוב דוהרת, שום דבר לא היה איכפת לנו, אכדה לנו תחושת הזמן, נטשטשה האבחנה בין בוקר לערב, נהיינו אדישים, פתאום נעצרה הרכבת, הופיעו אנשי אס.אס., פתחו את הברחיים וצרחו כחיות: אוסשטייגן (לרדת!). כולנו היינו קפואות, ראשנו היה סהרחר סהרעב ומכל מה שראינו בדרך, כמובן שהירידה לא בוצעה במהירות. בפסיעות הראשונות

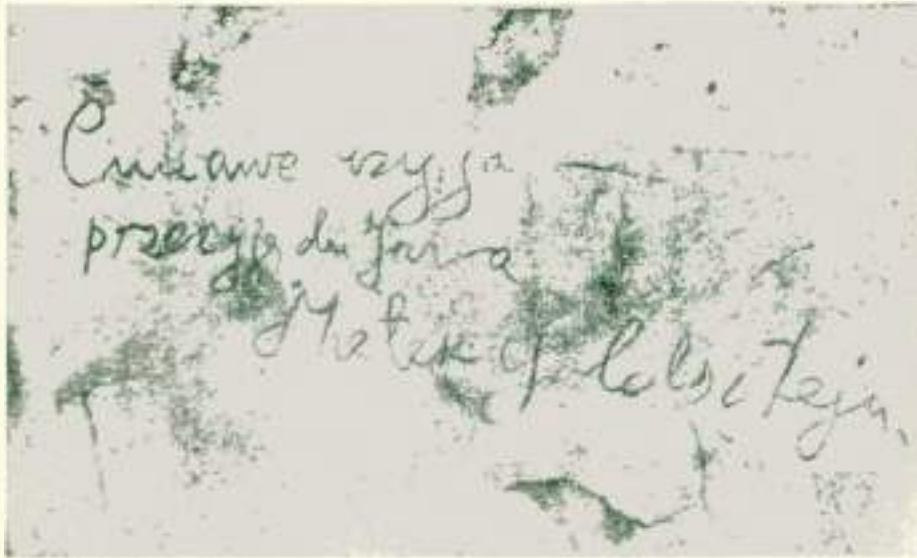
כולנו כשלנו. שוב ספגנו מכות סקת רוביהם: לוס, לוס, שנל, שנל. ככל שהרבו להכות אותנו — כך פחת כוחנו.

מסביב — יערות ואפילת, ועל אף שהלכנו בשקט ובצייתנות, הרביצו בנו בצעקה וקללות. לבסוף הגענו לגדר אבנים ומעבר לה נראו בנינים רעשן. לא ציפינו לטובות. נכנסנו דרך השער למחנה, גזזו את שערותינו ודחסו אותנו לתוך בנין. האולם היה מאור, חם, קבוצה של היילי אס. אס עם כלביהם הידועים, בחברת בתורות צעירות מאור, יפות ואלגנטיות בלבוש אורחי. עינינו חשכו למראה הזה. פחדנו שאנו מיועדות לאיזו תחנת נסיון. סקדו עלינו להתפשט ולהכנס לאולם יותר פנימי שהיה חדר מקלחת. עוד לא הספקנו להתחמם במים החמים, באו היספיות והתחילו להכות על גופינו הרטובים בצינורות גומי. אחרי "תענוגות" אלה, קיבלנו סטרטוטטים שונים ללבוש. אני למשל קיבלתי זוג תחתונים ארוכים ואפורים של גבר. חולצת גבר עם שרזולים קצרים. זוג נעליים. אחרי שנעלנו אותם היינו צריכים לטבול אותם בתוך קערת מי כלור. מהמקלחת גורשנו רטובות מראשינו עד כף רגלינו, בקור של 30 מעלות. בינתיים עלה השחר, ראינו לעינינו מחנה ענקי עם גדרו תייל השמלי, בסרחק לא רב נתגלה לנו מחנה גברים. התחלנו לצעוק ולקרוא אליהם. שאלנו אותם איפה אנו נמצאות? הודיעו לנו שזה מחנה מטהאוזן, הם שאלו, מי אנו? מתי ומאיזה סקום הובאנו לכאן? ובכלל מתי הוציאו אותנו מביהבו?

שוב שאלנו שאלות הרדיות בחיפוש אחרי בני משפחתנו, אך אף אחד לא מצא בני משפחה. הוכנסנו לבלוק, הבלוקאלטסטטה נתנה לכל אחת שמיכה מלוכלכת ומסריחה וזכריות: לא יהיה צאהלאפל, מתוך לישון. סוף סוף ניטה אנושית כלשהי. נרדמנו וישנו אחרי שבוע איום זה, כמו שבני־אדם בגיל עשרים יכולים לישון. גם במקום הזה החזיקו אותנו כשבוע. שבריות צרפתיות שסרו עלינו. הן היו טובות, יחסית לאפשרויות, לא עבדנו, שכבנו על הרצפה בתוך הבלוק מלא פשפשים. בצפיפות רעש. אוכל מבושל לא קיבלנו, אלא לחם שחור מאור. מנה די גדולה, לא מקמת אלא כנראה מהפסולת של טחנות הקסח, ואולי מאיזו אבקה סינטתית, אבל האיכות כבר לא היתה חשובה. העיקר שיכולנו למלא את הכרס.

בלילה השלישי לשהותנו, נלקחו בנות מהבלוק. גודע לנו מהמפקחת כי במחנה יש תחנת נסיונות, וקרוב לדאי שלקחו אותן אל התחנה. בשבת לפני הצהריים, גורשנו לחצר. הגיעה צגלה עם שלושה גברים. בעגלה — שקים מלאים. הגברים עלו על הארגונים והתחילו להריק את השקים: מתאחד — מעילים, מהשני — לחם, מהשלישי — נקניק. התחילה המלחמה באכרופים ומרסקים. כל אחת רצתה להשיג משהו. גם אני לחמתי עד שהצלחתי להשיג מעיל, כי מהקור פחדתי יותר מאשר מהרעב. אף אחת מבינינו לא היתה מאומנת לקרב כזה. אחרי ששדה הקרב התרוקן, יצאנו לאסוף שיירים. הצלחנו לאסוף הרבה לחם שנפל מידי האחרים לבוך. אחר כך עשו צאהלאפל והובילו אותנו לכיוון תחנת הרכבת. שאליה הגענו כשבוע לפני זה.

הוכנסנו לקרונות, הפעם לא לקרונות מסא. גם הצפיפות פה לא היתה כל כך גדולה. אחר שהצלחתי לעלות לא נשאר לי מקום ישיבה, אלא על הרצפה בלבד, באמצע הקרון. לבסוף כשהרכבת התחילה כבר לזוז, לא נתנו לי לשבת באמצע הקרון. השגחתי פתאום כי בקרון נמצאת רשת אחת לחפצים שהיא שלמה. ספסתי למעלה ושכבתי על הרשת. הרגשתי שאני קלה למדי ואין סכנת שאפול ממנה. כך נסענו ימים אחדים, פעם קדימה ופעם אחורה. לאורך כל הדרך ספענו הפצצות בכל הכיוונים. אלו שעמדו ליד התלונות

פויסס צ'לדשטיין.

תאם ארי אחיה על סתר

פויסס צ'לדשטיין

תכוכב עלי דקן — דע לי סאוד —

אמר כי ראו לחות ועליהן כתוב השם נירנברג. מרחוק, היה נדמה כי כל העיר עומדת בלהבות. אמרתי, בכל זאת הקללה היהודית נשמעת במרומים. שם נולדו חוקי נירנברג הידועים לשמצה. כל פעם ששמענו את השם נירנברג, איחלנו לה: „פארברענט זאל זי ווערן“ (שתשרף).

כבר זמן רב נסענו בשטח פתוח. הרבה פעמים היה בוקר והרכבה פעמים היה ערב. אבל אוכל לא קיבלנו. פתאום הרכבת עצרה. ראיתי את השוטרים עוברים ושבים. עולים סופרים אותנו. אין צועקים וגם לא מכים. והחיילים, לא חיילי אס.אס. אלא חיילי הוורמאכט. לא הבינונו מה קרה? אולי התקרבו השלום? אחת הבנות העיזה וביקשה את אחד השוטרים כי ירשה לנו לרדת. ראינו ברוז, רצינו לשתות ולרחוץ ידיים. בראשית ניתן לרדת רק לעשר בנות. אך לפני שאלו חזרו הרשו לרדת לכולן. במהרה גילינו כי במרחק קטן ישנם קרונות מופצצים. התקרבו ומצאנו בהם עצמות גדולות וקפואות של בעלי-חיים. התפלגנו על השלל הזה וכל אחת טהבה לפי כוחותיה. גם אנחנו הצלחנו להשיג חתיכת עצם. הגחנו שתי אבנים ועליהן סיר עם מים. קטפנו עשבים יבשים מהשדה הקרוב ואחת הבנות שעבדה במטבח והצליחה להכריח גפרורי, הכעירה את העשב וכך הכערנו חמש-שש סדורות. חפרנו באצבעותינו את האדמה הקפואה והיפשונו שורשים כדי לבשלם. אך המים עוד לא הספיקו להתחמם ועוד טרם הספקנו לבלוע קצת מים פשרים שחילקנו במנות — חמש כפות לכל אחת ובאותו רגע שאחת פתחה את הפה כדי לבלוע את כף הנוזל, נפתחו גם הפיות של היתר. גורשנו חזרה אל הרכבת. ושוב במשך כמה ימים לא בא כל אוכל אל סינו. היינו הסרי אונים. שכבנו מרוב חולשה. הדבר היחיד שהתווק אותנו היו ההפצצות. לא היה איכפת לנו שגם אנו יכולות ליהרג. העיקר שגם הם יושמדו. התחנה הסופית של נסיעתנו היתה ברגן-בלזן. אילו לא היה קורה דבר לפני ברגן-בלזן, דיינו. אילו היה קורה הכל בלי ברגן-בלזן — דיינו. אבל בורא העולם החליט אחרת ואת מי שרשם בספר החיים, נתן לו כנראה גם את הכוח להתגבר על הכל.

השמש זרחה. כשסחבנו את נוסינו הדלים למחנה ברגן-בלזן קיבלנו סחורהורת מרעב. חלשים היינו בגוף ונפש. עברנו דרך ארוכה עד שהוכנסנו לבלוק. ליד כל בלוק שעברנו ישבו בחוץ נשים במצב איום. עורם יבש ודבוק לעצמותיהם. במבטים בוזיים הסתכלו סביבן והתגררו. בהתקרבו אליהן סיפרו על התרקים השורצים בבלוקים ובעיקר כינים חולדות. ידוע שבמקום שכינים נמצאות, שם נמצאת מחלת הטיפוס. עוד סיפרו לנו כי חלק מהמחנה נידון למוות אישי. אין עבודה. אין נקיון ואין אוכל. מנת האוכל של יום היא — פרוסת לחם וחצי ליטר מרק דליל. מהול עם ברום. מיטרה אין. שכבנו על רצפת עץ יום ולילה. כמה שבועות. אנשי הטרנספורט שלנו לא קיבלו מקום בבלוק אחד אלא פוזרו בכמה בלוקים שיושביהם מתו. המקום היה כה מצומצם שעל אף גופינו הרזים יכולנו בקושי לשבת אחת ליד השניה. במקרה שאחת מאתנו נרדמה, ותוך כדי תרדמתה הרשיטה רגליה, מיד עוררו אותה המכות של נעלי הפץ של שכנתה. חדר מקלחת ובית שימוש ישנם. אלא שחם סגורים מים אין בכלל. מי שצריכה לעשות את צרכיה, אם עומד לה הכוח, הריהי יוצאת לחצר. ואם אין לה, עושה היא את צרכיה בקופסת פח שהשיגת ושופכה אותה דרך החלוק. אבל אם יד הרועדת מחולשה ואין בכוחה להרים את הקופסה, הריהי נשפכת על שורת האנשים שבדרכה. אך על דברים כגון אלה לא שמים כבר לב.

בימים הראשונים לאחר שהגענו התגרבנו. אנו החדשות ל-אס-קומנדו (קבוצת אוכל). אך כעבור ימים אחדים הרגשנו כי אין לנו כוח אפילו להרים חבית. היו ימים

שבכלל לא בא אוכל לסיגו מכיוון שלא היה מי שיסחוב. קיבלנו מספרים עם בואנו: פלטה מאלומיניום ובה חרוט המספר, קשור ליד בחוט. מספרי חיה 3333. המוח קצר את קצירו. מהו כל יום כל כך הרבה שלא היה טעם לספור. את הגחיות זרקו דרך החלון בערימות.

בחצרו של כל בלוק היו שתיים או שלוש ערימות. כל יום באו סמחנה הנברים עם עגלות בעלות דפנות גבוהות, זרקו את הגחיות אחת על השניה עד שנתמלאה לגמרי. מארישה, היית'טרף בדמות אדם, פולניה, היתה ברעפת. מכה, כאילו נולדה לתפקיד זה אף כי תפקידה לא היה מוגדר. אבל לא היה לה לבסוף כבר את מי להכות.

עין בעין ניתן לראות איך האנשים מתנוונים. קודם הצחיבו כמו נייר פרגמנט, לכל אחת — שלשול, הבטן התנפחה, הרבה חלו בטיפוס הבהרות וכמה בטיפוס המעיים. ביניהן גם אני. החניכיים נרקבו לכולן, השיניים נצו, העיניים כהו. בזמן הזה פתו שתי בנות דודה שלי — קלרי וארדי פרידמן, החברות הטובות ביותר, ביניהן פריד קלרי, ילדה שקטה ותמימה, ידידתי מהבית, וויספלד קלרי, בחורה פקתית ונבונה, וויאליצ'קר שיווי שחיתה נוהגת לספר שהיא תמיד בורחת מהיטלר היטלר רודף אחריה, היא בורחת מן הבית בקושיצה עוד בשנת 1941 ומשם הוציאו אותה אתנו לשוויץ. חברה טובה היתה לקחה חלק פעיל בפעולות החבלה, בזמן גטיסטה סחבתי אותה ואת וויספלד קלרי לחדר המקלחת. הייתי אתן ברגעיהן האחרונים בחדר המקלחת. ראיתי את מצבן, לא רציתי שתהיינה מלוכלכות ברגעים שהן מחזירות את נשמותיהן הקדושות לאלוהים. קליין קלרי מקושיצה, היתה העשירה המאושרת היחידה בינינו, היא סיפרה לנו כי אחיה חי בארץ ישראל ואחרי המלחמה יש לה לטי ולאן ללכת. קנאנו בה כולנו. הייס פריקה, בראון פנצ'י, דודוביץ קטי, הנמיר של החברה, פרנקפורטר איצה מגונץ, חברתי הטובה מהבית, בזמן שחולקנו בין הבלוקים הפרדתי מאיצה פרנקפורטר, כל זמן שהיה לי או לה כוח ללכת ולראות אחת את השניה — נפגשנו. אחרי כמה ימים שהיא לא הופיעה וגם אני לא הייתי מסוגלת ללכת, הרגשתי שקרה משהו, התאמצתי וחלתי כמעט על ארבע לראות אותה אבל כבר לא מצאתי אותה ולא חברות אחרות. אלו שהיו התחננו לסיפת סימ. כל אחת בשפתה: „טיפלה ואסר“, „טרושקו חדי“, „קיצ'י ויט“, ועוד.

במצב כזה מצאו אותנו האנגלים ששחררו את סמחנה ברגן-בלזן. איך היה השחרור הזה? אילו הייתי מאמינה באמונות טפלות, הייתי אומרת שחלמתי אותו. פעם בדרך לברגן-בלזן גרדמתי על הרשת המחזיקה את החבילות וחלמתי כי אני בדרך למחנה גדול והאנגלים ישתחררנו, האמת, כי לא היה שום טעם ושום תיאור של השחרור. העיקר שבכל זאת הוא הגיע. ב־15.4.1945, אחרי שעברתי את כל שבעת מדורי הגחיות.

המבשרת הראשונה, בת אחת מהמטבח, באה ואמרה: הגרמנים העלו דגל לבן. לא רצינו להאמין, אחרי זמן קצר באו עוד פעם ואמרו: טנקים אנגליים נמצאים מעבר לשער. כל אלה שיכלו לעמוד על רגליהן כמעט שהשתגעו מרוב שמחה, ואני חשבת לעצמי — מצבי הוא כבר כזה שאין לי אף הכוח לשטוח? במתרה באו נפשות חיות, וסיפרו: טנק אנגלי בתוך המחנה, אם כן באמת השתחררנו!!!

התפללתי בלבי: אלוהים, תן לי כוח! כל כך הרבה פעמים אמרתי לחברותי, כי רק מתוך סקרנות אני רוצה להשאר בחיים, כי רוצה אני לראות את פרצופי של העולם אחרי הנחיתום הזה, באו אסירים, שגם הם בקושי עמדו על רגליהם וצעקו בוויסטרחה: בואו

לראות איך קצינים וקצינות אס. אס. בדרגות גבוהות, עם אותו הצטיינות על הויהם, מנקים את החצר מהנחיות ומליכלוך. אחרי מאמץ וקושי התרוססתי על רגלי. על המחוז הזה, אף אחת לא רצתה לזוז מלראות.

במשך כמה רגעים הגיעו חיילים אנגליים לכל בלוק. הם החזירו מהמראה שנתגלה לציניהם. על כל פגיעה נעצרו כדי להקיא. הם התחילו לחלק סוכריות, ביסקויטים וקופסאות בשר. החלב חם כדליים נקיים. אני מניחה שלא היה להם מושג מהמתרחש במקומות הללו. אילו כן, הרי קודם היו מביאים סולפה ודי.טי. והיו מעבירים את האנשים למקומות נקיים או לבתי-חולים, מיד ולא כעבור שבועיים.

בימים הראשונים אחרי השחרור היה המחנה דומה לעיר גדולה בזמן מהפכה. אנשים פרצו את המחסנים, סתבו כל מיני דברים, דברי אוכל, דברי הלבשה, בדים, הם בישלו, תפרו ואמרו: כן, החיים ממשיכים. אני בעצמי ושכמותי — היינו רק הצל של עצמנו ובקושי עמדנו על רגלינו. רצינו לפחות לראות את החופש. כי לנצל אותו לטובתנו, לא היה בכוחותינו.

עברו כמה ימים עד שרשמו אותנו, אחר כך העבירונו ברגל למחנה צבאי נקי של החיטלריונגנד. הבניינים היו נקיים, מיטות קומותיים, שתי שמיכות לכל אחד, מטבח מאורגן, עם מחסן בגדים, הסטרטוטים שהשתחררנו בהם היו מלאים כינים, ה"תלבושת" שלי בזמן הזה כללה: זוג תחתונים ארוכים אפורים של גבר, זקט של פידמת ילדים בלי כפתורים, ציפה קטנה על הראש בתור מטפחת, געל אחת קטנה וגעל אחת גדולה בלי שרוכים, מעיל פסים של אסירות, ארוך עד הרצפה.

למקום הזה הגענו בערב — עייפות מהולשה נפלנו על המיטות ונרדמנו. לארוחת ערב העירו אותנו, גם ארוחת בוקר חילקו לנו שם. אחר כך רשמו אותנו עוד פעם, כל אחת קיבלה כרטיס זיהוי, בזמן הצלצול הכריזו שכל אחת תופיע ליד המטבח ותקבל כלים ואוכל.

עמדנו בשורות בשקט, האנגלים הסתכלו בנו והיו מזועזעים. היתה הרגשה לא נוחה להיות כבר חופשים ולהראות בצורה דהלילית, אחד הקצינים האנגליים, עטור אותה הצטיינות, כאילו קרא את מחשבותי — ניגש אלי, אחו בזרועי הוציאני מן השורה באמרו: "קומן די פרייליך צום פנסטר" (עלמה — בואי אתי לחלון). "עלמה" — לא ידעתי שאלי התכוון, מזמן לא שמעתי שפה כזו. הוא נתן סקודה לאחת בשם טרודה, באנגלית, כי תקח אותי למחסן הבגדים, תעזור לי להתלבש ותתן לי בגדים גם להתלפת, נוסף על כך עליה לדאוג שתהיה לי כניסה חופשית למטבח וזכות לקחת הכל מה שאני רוצה. סרצתי בבכי, כל כך הרבה טוב בבת אחת נגע ללבי. הלכתי כמה פעמים למטבח, אבל לאכול לא היה לי כוח. הבאתי את המנה שלי לויינברגר אילנקה, חברתי הטובה ששכנה עם הוה, זכו קצר רק יכולתי ליהנות ממצבי המיוחד, ההנפחתי מהמתן ולמטה. אפילו לבית-השימוש לא יכולתי ללכת, כך שכבתי בבלוק אוטללה ומבוהלת, כמה ימים לפני שהספקתי להתחיל, העבירו את כל הקבוצה שלנו למקום אחר ואותי, כמוכן, לבית-החולים, שני רופאים, ד"ר וינטרברג מאוסטריה וד"ר סקרט מצ'כיה, מנהלים של בית-החולים, בדקו אותי, גם הם היו שבוים משחררים. מאוחר יותר הודמן לי להוכיח כי לא רק היו רופאים טובים, אלא גם בני-אדם יוצאים מן הכלל, בדקו אותי, הרבה לא אמרו לי, קראו לאחות הראשית ואמרו לה: וולי, הכל מה שבינתים אפשר לעשות, זה דיאטה, דיאטה ועוד פעם דיאטה, ואת האחריות על שמירת הדיאטה הטילו על שתינו. האחות ענתה: יאוראהל, אני הרמתי

את בחפי, אצלי זוהי תנועה אינסטנקטיבית, אבל כנראה שתורפא הבין אותה, כי פירושה ששום דבר לא איכפת לי כבר. הוא התחיל לנאום: „אם כבר עברת את כל הניתנום, אה נראית כאדם בעל אופי חזק, ואם בכל המצבים שעברו החזקת מעמד, אני מבקש, עור קצת סבלנות ותראי שתבריאי. את עוד צעירה, ותחזרי הביתה“ וכך, אני חושבת שהיו אלה מילים שהוא בעצמו לא האמין בהן.

תוצאה ראשונה: פרצתי בבכי, הסברתי לו, הכל ברור לי, יודעת אני מה שקרה להורים, וכי לבית אין משמעות יותר. באופן אישי, זכיתי לראות את שחרורם של שרידי היהודים ומסלתם של הגרמנים, ואני מוכנה למות בלב שקט. נו טוב — אמר לי — בענין זה אנו כולנו באותה דעה, אבל אל תשכחי שהחיים ממשיכים, ואם את תחיי יותר חזקה, תראי את ההווה בעינים אחרות.

אחר שהנפיות ירדה והשלשול עבר, נשקלתי, המאנזיים הראו 27 ק"ג, בדיוק החצי ממשקלי הרגיל. אז התחילו להזין אותי באורח הדרגתי, אחרי חודשיים כפי הנראה הייתי בכוסר נסיעה, ולפי בקשתי הירשו לי לנסוע. הוחלט כי אחרי ארוחת ארבע אני עוזבת את בית-החולים, אחותי לצדה, ווינברגר אילונקה, עלתה אלי לעזור לי, לקחת את התפצים שלי לבלוק, במקום שהיא ויתר חברותי חיכו לטרנספורט שצריך היה לצאת בעוד יום, יומיים. בתור חולה ותיקה של בית-החולים הזמינו אותי לארוחת ארבע תניגית, במשך הארוחה הרגשתי פתאום סתרחורת, עיני חשכו, סביב הלב הרגשתי לחיצה והתעלפתי.

כעבור שניות אחדות חזרתי להכרה, אבל נשארתי משותקת, אצבעותי התכווצו, פני עוותו ונשארו משותקות. ניסו לתת לי לשתות, בין רגע התאספו הרופאים וכל האחיות של בית-החולים, מדדו חום ועד היום אני רואה את פניהם המבוהלות כשאמרו: „איבר איין אונד פירציג“ (למעלה מ־41). במשך כמה דקות הגיעה משלחת רפואית מחיל הכיבוש של הצבא הקנדי, הם לא בדקו, רק הסתכלו עלי כמו על גוססת ודיברו ביניהם. הרופא שלנו, ד"ר ווינברגר, פנה אלי: „תנסי לספור עד 10“, אני מתחילה לספור באנגלית ומסתכלת על המשלחת הרפואית, במאמץ רב עשיתי זאת, אך רציתי לתת להם להבין כי בסוף הכל בסדר ואני מבינה הכל, בראותי את שפתתם, הבנתי שלכך הם חרדו, את החום סדרו בלי הספק, בעוד כמה רגעים ירד החום מתחת לשלושים ושש, שוב הסתכלו בי בחוסר אונים. כעבור זמן מה פני התיישרו, אצבעותי גם כן, אבל נשארתי מאוד חלשה ומיואשת יותר מאשר אי־פעם, פחדתי שמהו ממחלתי ישאר לי ולא אהיה כשרה לעבודה, לא יכלו לשכנעני כי החולשה הכללית ובעיקר חוסר הקלציום גרמו להתכווצות של עצב, התחילו לטפל בי במסירות עוד יותר גדולה מאשר לפני זה, קיבלתי קלציום בכספרות גדולות בכל צורה אפשרית, באבקה, בכדורים, וגם סאכלים שמכילים הרבה קלציום, חלב וגבינות, בסנטוריום הכי יקר לא הייתי יכולה לקבל טיפול טוב יותר ובכל זאת התחלתי להיות בלתי־סבלנית, קבוצות חזרו למקומות שונים, גם אני התחלתי לעשות חשבון שאם אניע תורה מאוחר בסתיו, לא אספיק להכין כלום לתורף, קוויתי שאחי אליעזר יגיע מרוסיה עוד לפני, כחזתי חזרו אלי באיטיות, כל זמן שהייתי כאן, הייתי המוצג החי של בית-החולים, לא עברה משלחת שביקרה בבית-החולים שלא הציגוני בפניה בשם „להטוטנית החום“.

עזבתי את בית-החולים בקרונות של הצלב האדום הבינלאומי, מצלה לברגן-בלזן הצביוני בסכונית הלב האדום של הצבא הקנדי, בברגן-בלזן העלו אותנו חובשים

באלונקות לקרונות. מברגן עד פילזן נסענו ברכבת בית-הולים נע של הצבא האנגלי. הטיפול היה טוב מאוד. אז לא הייתי מאמינה שאותם האנגלים יירו בעוד שנה על האניות בים הפתוח שבו נמצאים אותם האנשים שהם שחררו. הצילו, והחוזרים לארץ אבותיהם. לבנות לעצמם מלדה לכל יעמדו מול סכנת השמדה. בפילזן קיבלו אותנו אנשי הגרונט והוכנסנו למלון פקלה. נשים וגברים באולם גדול, בלי שום סחיצות. במרחק של כמה רחוקות היתה מסעדה, שמה קיבלנו ארוחת צהריים טעימה עבור התלושים שקיבלנו מהג'ונט. בפעם הראשונה אכלתי כמה צ'סקי-קניידל (כופתאות) המפורסם ושמה טעמתי בפעם הראשונה בירת פילזן. אחרי כמה ימים המשכנו לנסוע ברכבת רגילה לפרסבורג. בפרסבורג נתן לנו משרד הרפסדיאציה סכום קהונים ואיכסנו אותנו בוויטל. ילך. הנקיון והסדר היו סתחת לכל ביקורת. למזלנו נשארו בו רק יומיים. בפרסבורג לבדפשט לא יכולנו להשיג אלא קרונות משא. בבודפשט הלכנו כל הקבוצה יחד לבית-ספר ארדיבט נשארת שם רק 24 שעות. הלכתי לחפש את משפחתי. בכאב לב נוכחתי לדעת כי שמה מצאתי פחות נפשות ממה שהשארתי. אבל בכל זאת הרגשתי את חום משפחתי. אדרבה, הם חבקו אותי באהבה עוד יותר גדולה. אי אפשר לחאר את הרגשתי — שאחרי שנה וחצי של ריקנות פנימית, יכולתי למצוא בית חם שמחכים לך, שמחים לך ואוהבים אותך. הייתי מאוד רצוצה ועייפה. יומיים לא הרשו לי אפילו לרבר, רק לאכול ולישון. כשהסתכלנו אחת על השניה, פרצנו בבכי. שם נודע לי כי התבילות ששלחו לאחי ברוסיה, לפי מספר הדואר הצבאי, חזרו אליהם. לפי עובדה זו היו לי ספקות כבדים בנוגע להשארותו בחיים. לא נשארה בלבי אלא התקוה בלבד. ברחבת בטלן, היה משרד לחיפוש קרובים. הטפסים שמילאנו, ספק רב אם בכלל נשלחו למקום תעודתם. בכל זאת כולנו רצנו לשם. בחזרה לבית דודתי קפצתי על סדרגה של חספלית גדושה. מיואשת ומדאגת שכחתי שאני עומדת על מדרגות. עזבתי את הידית, ובסיבוב עפתי החוצה ונפלתי על הכביש.

סרופא הבית של דודתי קיבלתי עזרה ראשונה. אחרי העזרה הראשונה הביאוני לבית החולים היהודי. שמה תפרו לי את הפצע והצלקת של ארבעת הסנטימטרים תשאר לי עד מותי. יחד עם כל הצלקות הפנימיות והחיצוניות. עוד שברעיים נשארת אצל דודתי עד שהורידו לי את התחבושת. אחר כך חזרתי לעיירה שממנה גורשנו.

חזרתי לזרות מלח על הפצעים שלא הוגדרו עוד. בבית הראשון שנכנסתי קיבלוני בשאלה: „תגידי עלמה, איפה האמא? מה יכולתי להגיד לה? תראי דודה, האם את לא יודעת היכן נשארו כל האמהות היהודיות? כן, כן, עלמה. הלואי והיית נשארת גם את אתה, במקום לחזור לבר“. בבית שני שנכנסתי, היה תלוי וילון, טעשי ידי, כשביקשתי סבעלת הבית, באדיבות, שתחזיר לי את הוילון. (היא בדיוק אז בישלה משהו על התנור). התפרצה: „הסתלקי מפה ואל תרגיזי אותי, אחרת אני אשפוך את הדייסה בפניך“. יכולתי לספר עוד על 5-6 מקומות בהם זכיתי לקבלת פנים זו. ארבעה חודשים הייתי או יותר נכון שתתי דם במקום הזה. היה לי עוד מזל כי את החלב שתחבאנו עם אבא ביום כניסת הגרמנים, מצאתי, והיה לי מה לאכול, בלי שהייתי זקוקה ללחם-חסד. במשך ארבעת החודשים גרתי בדירתם של הזוג פרנקפורטר, קיבלתי אצלם חדר, תמיד אהיה אסירת תודה עבור קבלת הארחים שלהם.

יותר זמן לא יכולתי לסבול.

ב־12.1.1946 עזבתי את התגריה בדרך לארץ-ישראל.

(נכתב בהונגריה בשנת 1947. תורגם ע"י איפר נוימן)

THE LATE DR. WILLY COHEN — from his legacy

The sections of the diary which appear here are a small selection from a diary which covers 42 years of daily writing.

This diary was rescued thanks to friends who smuggled it from Breslau to Berlin, from there to England and finally — — to Israel.

The author of the diary was a teacher of history in the high schools of Breslau, and the author of books on historical subjects, particularly monographs.

During the years of the Hitler regime, the author was very involved in Jewish life of Breslau, as a lecturer in schools for adult education, and as the editor of the community newspaper in the last years of its appearance. He maintained contact with Jewish scientific institutions in Germany. He died in Aushwitz.

Jewish Woman in German Camps

In this testimony, written in 1947, Leah Neuman-Weiss tells of her experiences from the day Hungary was invaded by the Nazi forces.

She was evacuated, with other Jews of her native town to Birkenau and from there, after many "selections", she was again transferred with a group of young women to a forced-labour camp in Germany (in the vicinity of Breslau) that was working for a munition factory.

In her testimony she relates how these Jewish women, with the help of French prisoners of war, carried out sabotage activities.

Of special interest are the passages depicting the celebrations of Jewish holidays (Yom Kipur, Hanukkah etc.) which this group organized in camp.

Towards the end of the war, when the Germans abandoned the camp, the diminished number of prisoners was transferred to other camps such as Mathausen and Bergen-Belsen. They were exhausted and broken at the time of liberation.

The writer of this testimony left Hungary in 1947, and is now residing in Israel.